

BRATŘI KARAMAZOVVI

Fjodor Michajlovič Dostojevskij
Bratři Karamazovovi

VĚNOVÁNO
ANNĚ GRIGORJEVNĚ DOSTOJEVSKĚ

*Amen, amen, říkám vám: Pokud zrno pšenice nepadne do země
a nezemře, zůstane samo. Pokud však zemře, přinese hojnou úrodu.*
Evangelium sv. Jana, kap. 12, v. 24

SPISOVATEL ČTENÁŘI

Začínám psát životopis svého hrdiny Alexeje Fjodoroviče Karamazova, ale mám jisté pochybnosti. Nazývám totiž Alexeje Fjodoroviče svým hrdinou, ačkoliv sám vím, že to vůbec není vynikající člověk, a proto předem tuším otázky jako: co je na tom vašem Alexeji Fjodoroviči tak pozoruhodného, že jste si ho zvolil za hrdinu? Co zvláštního vykonal? Kdo o něm něco ví a co? Proč mám já, čtenář, mařit čas sledováním jeho života?

Poslední otázka je nejošemetnější, protože na ni mohu odpovědět jen: „Snad to poznáte sám z románu.“ Ale co když někdo román přečte a pozoruhodnost mého Alexeje Fjodoroviče neuvidí, neuzná? Mluvím tak, protože to bohužel očekávám. Pro mne pozoruhodný je, ale rozhodně pochybuji, že se mi podaří dokázat to čtenáři. Jde o to, že Alexej Fjodorovič je možná i důležitý činitel, ale neurčitý, nevyjasněný. Ostatně bylo by divně žádat od lidí v takové době, jako je naše, jasnost. Jedno je snad dost jisté: je to člověk zvláštní, dokonce podivín. Ale zvláštnost a podivinství spíš škodí, než aby opravňovaly zájem, obzvlášť když se každý snaží jednotlivosti zobecnit a nalézt ve všeobecném zmatku aspoň nějaký celkový smysl. Podivín je však ponejvíc jednotlivost a zvláštnost. Není-liž pravda?

Jestliže snad tomuto mému soudu nepřisvědčíte a odpovíte „není“ nebo „ne vždycky“, pak se možná stran významu svého hrdiny Alexeje Fjodoroviče trochu upokojím. Neboť podivín nejen „není vždycky“ jednotlivost a zvláštnost, ale stává se naopak, že v sobě leckdy nosí i jádro celku, kdežto všechny ostatní lidi jeho doby nějaký náhodný vítr z neznamé příčiny načas od celku odtrhl...

Do těchto velmi nezajímavých a nejasných výkladů bych se ostatně ani nepouštěl a začal docela jednoduše bez úvodu: bude-li se kniha líbit, lidé ji přečtou i tak; ale háček je v tom, že životopis mám jeden, a romány dva.

KNIHA PRVNÍ
Dějiny jedné rodinky

I.

Fjodor Pavlovič Karamazov

A

lexej Fjodorovič Karamazov byl třetí syn statkáře z našeho újezdu Fjodora Pavloviče Karamazova, svého času velmi známého (ba i dodnes u nás připomínaného) pro tragický a podivný konec, který ho potkal právě před třinácti lety a o němž ve vhodné chvíli podám zprávu.

Nyní však povím jenom, že tento „statkář“ (jak se mu u nás říkalo, třebaš za celý svůj život na svém statku skoro nikdy nežil) byl podivný typ, ač vlastně dost častý, typ špatného člověka a prostopásníka a zároveň bláhovce. Ale byl jeden z těch bláhovců, kteří se dovedou znamenitě starat o své majetkové zájmečky, a podle všeho jen o ně. Fjodor Pavlovič například začínal takřka bez groše, majetek měl docela nepatrný, běhal se najist k cizím lidem, byl hotovým příživníkem, ale když zemřel, našlo se po něm asi sto tisíc rublů v hotovosti. A přitom po celý život zůstal jedním z nebláhovějších podivínů v celém našem újezdu. Opakují znova, že to hloupost nebyla – ti podivíni bývají dost bystrí a zchytralí – ale opravdu bláhovost, a ještě jakási specifická, ruská.

Oženil se dvakrát a měl tři syny, nejstaršího, Dmitrije Fjodoroviče, od první manželky, a dva další, Ivana a Alexeje, od druhé.

První manželka Fjodora Pavloviče pocházela z dost bohatého a známého šlechtického rodu Miusovových, také statkářů v našem újezdu. Jak se vlastně stalo, že se mohla dívka s věnem, k tomu hezká, ba i rázná a bystrá, jakých je v naší nynější generaci dost, ale jaké se našly už i ve starším pokolení, provdat za tak bezvýznamného „třasořitku“, jak mu tenkrát všichni říkali, to přilíši vysvětlovat nebudu. Vždyť jsem znal jednu dívku ještě z předminulého „romantického“ pokolení, která si po několika letech záhadné lásky k jakémusi pánovi, jehož si mohla kdykoliv klidně vzít, vymyslela nějaké nepřekonatelné překážky a skončila tím, že se jedné bouřlivé noci vrhla z vysokého břehu, podobného útesu, do dost hluboké

postoupil, hodně hýřil a utratil poměrně dost peněz. Od Fjodora Pavloviče je začal dostávat, teprve když byl plnoletý, a do té doby dělal dluhy. Fjodora Pavloviče, svého otce, poznal a poprvé uviděl, když už byl zletilý a přijel do našeho městečka, aby se s ním domluvil o svém majetku. Otec se mu podle všeho už tenkrát nezalbil; strávil u něho krátký čas a co nejdřív odjel, když se mu podařilo získat od něho nějakou částku a sjednat s ním jakousi dohodu o posílání dalších peněz z výnosu statku, o jehož výnosnosti ani ceně se mu nepodařilo od Fjodora Pavloviče nic vyzvědět (faktum hodné povšimnutí). Fjodor Pavlovič si při této návštěvě hned napoprvé všiml (i to je nutno si zapamatovat), že Míša má o svém majetku přehnané a nesprávné představy. Fjodoru Pavloviči se to velmi dobře hodilo, protože měl své zvláštní plány. Usoudil jen, že je to lehkomyšlný, prudký, vášnivý, netrpělivý a nevázaný mladík, kterému stačí honem něco shrábnout, aby se hned, třeba ovšem jen na krátkou dobu, upokojil. Toho právě začal Fjodor Pavlovič využívat, to jest odbyval ho drobnými sousty, splátkami. Nakonec, až za čtyři roky, když Míša ztratil trpělivost a přijel podruhé do našeho městečka, aby peněžní záležitosti s otcem už nadobro vyřídil, vyšlo k jeho největšímu ohromení najevo, že už nemá vůbec nic, že se to dá i těžko spočítat, že si vybral od Fjodora Pavloviče celou hodnotu svého majetku, a je mu snad dokonce sám ještě dlužen; že podle různých úmluv, které si v různých dobách sám přál uzavřít, nemá ani právo nic víc požadovat a podobně. Mladý muž byl ohromen, pojal podezření, že je v tom nějaká lež, klam, a byl celý bez sebe, takřka jako by ztratil rozum. A to právě vedlo ke katastrofě, jejíž vyličení bude předmětem mého prvního, úvodního románu, nebo správněji řečeno jeho vnější stránkou. Ale než přejdu k tomuto románu, musím ještě povědět o dalších dvou synech Fjodora Pavloviče, Mífových bratřech, a vysvětlit, kde se vzali.

III.

Druhé manželství a druhé děti

dyž se Fjodor Pavlovič čtyřletého Míši šťastně zbavil, velmi brzy se oženil podruhé. Toto druhé manželství trvalo osm let. Svou druhou manželku, také velmi mladíčkou, si Fjodor Pavlovič našel v jiné gubernii, kterou navštívil společně s nějakým židáčkem kvůli jakési drobné dodávce. Třebaže hýřil, pil a žil nezřízeně, nikdy nezanedbával výnosné investování svých peněz a vedl své obchůdky vždycky s úspěchem, ač ovšem skoro vždycky dost špinavě. Sofie Ivanovna byla sirotek, už od dětství bez obou rodičů, dcera nějakého ubohého diákona. Vyrostla v bohatém domě své dobroditelky, pěstounky a trýznitelky, staré vznešené vdovy po generálu Vorochovovi. Podrobnosti neznám, ale slyšel jsem, že mírnou, dobrosrdečnou a trpělivou schovanku jednou vyprostili z oprátky, kterou si přivázala na hřebík v kůlně; tak hrozně trpěla rozmary a věčnými předhůzkami té stařeny, podle všeho ne zlé, ale z nedostatku činnosti nesnesitelně tyrancké.

Fjodor Pavlovič požádal o Sofinu ruku, ale když se na něj přeptali, vyhodil ho. Tu tedy zas jako při prvním sňatku navrhl osiřelé dívce únos. Je velmi pravděpodobné, že kdyby se o něm byla včas dozvěděla nějaká podrobnosti, ani zanic by si ho nevzala. Ale žila v jiné gubernii; a bylo jí šestnáct let – co víc si tedy mohla uvědomit než to, že se radši utopí, než by zůstala u dobroditelky. Tak chudinka vyměnila dobroditelku za doborodince. Fjodor Pavlovič tentokrát nedostal ani groš, protože generálová se rozhněvala, nedala nic a navíc je oba proklela. Ale ženich s žádným věnem nepočítal a zlákala ho jen neobyčejná krása nevinné dívky, hlavně pak její nevinné vzezření, které na neřestného chlípíka a dosud milovníka jen hrubě ženské krásy mocně působilo. „Ta nevinná očička mi tenkrát pronikla až k srdci, jako když břitvou řízne,“ říkával potom se svým ohavným chichtotem. U takového prostopášníka to ovšem nebylo nic než

V. Starci

Některý čtenář si možná pomyslí, že můj mladík byl nějaký chorobný, blouznivý a nepodařený tvor, bledý snilek, člověk neduživý a vychrtlý. Naopak, Aljoša byl v té době pěkně rostlý, červenolící, zdravím kypící devatenáctiletý jinoch s jasným pohledem. Byl dokonce velmi hezký, ztepilý, středně velký, měl tmavokaštanové vlasy, pravidelný oválný, i když trochu protáhlý obličej a lesknoucí se tmavošedé oči, posazené daleko od sebe; vypadal velmi zamýšlená a byl patrně velmi klidný. Někdo snad řekne, že červené tváře nevylučují fanatismus ani mysticismus; ale mně se zdá, že Aljoša byl právě víc než kdo jiný realista. Jistě, v klášteře pevně věřil v zázraky, ale domnívá se, že realistu zázraky nikdy nevedou do rozpaků. Realistu neziskávají pro víru zázraky. Pravý realista, je-li nevěřící, vždycky v sobě najde sílu a schopnost neuvěřit ani v zázrak, a narazí-li na zázrak jako na nepopíratelnou skutečnost, spíš neuvěří svým smyslům, než by takovou skutečnost uznal. A uzná-li ji, uzná ji jen jako přirozené faktum, které mu bylo dosud neznámé. U realisty se nerodí víra ze zázraku, nýbrž zázrak z víry. Když realista uvěří, musí právě ve svém realismu nutně uznat i zázrak. Apoštol Tomáš prohlásil, že neuvěří, dokud nevidí, ale když uviděl, řekl: „Pán můj a Bůh můj!“ Přiměl ho zázrak, aby uvěřil? Zdá se, že ne, spíš uvěřil jedině proto, že uvěřit chtěl, a v hloubi srdce možná úplně věřil už ve chvíli, kdy říkal: „Neuvěřím, dokud nevidím.“

Někdo snad řekne, že Aljoša byl tupý, zaostalý, že nedostudoval a podobně. Je pravda, že nedostudoval, ale bylo by velmi nespravedlivé říci, že byl tupý nebo hloupý. Mohu prostě opakovat, co jsem už řekl: rozhodl se pro tuto cestu jen proto, že v té době ho jediné ano mocně lákala, takže v ní naráz uviděl úplné a ideální východisko pro svou duši, toužící z temnoty k světu. Dodejme k tomu, že to byl do jisté míry už mladík z naší

poslední doby, to jest bytostně poctivý, který chce pravdu, hledá ji, věří v ni, a když uvěří, žádá si okamžitě se na ni podílet z celé své duše, žádá brzký rozhodný čin a touží pro tento čin obětovat všechno, ba i život. Tito mladíci naneštěstí nechápou, že obětovat život je snad mezi všemi jinými možnostmi právě ta nejsnadnější oběť, ale obětovat kupříkladu pět šest let bujarého mládí namáhavému, těžkému studiu, vědě, třeba jen proto, aby člověk zdesateronásobil své schopnosti pro službu téže pravdě, témuž velkému činu, který si vyvolil a umínil vykonat – taková oběť zas a zas naprosto přesahuje jejich síly. Aljoša zvolil jen opačnou cestu než všichni ostatní, ale zvolil ji se stejnou touhou po brzkém činu. Jakmile se vážně rozmyslel a dospěl k přesvědčení, že nesmrtelnost a Bůh je, hned si přirozeně řekl: „Chci žít pro nesmrtelnost a každý kompromis odmítám.“ Právě tak, kdyby usoudil, že nesmrtelnost a Bůh není, dal by se hned k ateistům a socialistům (neboť socialismus není jen dělnická otázka nebo otázka takzvaného čtvrtého stavu, nýbrž je to především otázka ateismu, otázka soudobého ztělesnění ateismu, otázka babylónské věže, stavěné právě bez Boha, ne aby lidé ze země dosáhli nebe, ale aby nebe přivedli na zem). Aljošovi se zdálo dokonce podivné a nemožné žít stejně jako dosud. Je psáno: „Chceš-li dokonalejší bytí, všechno rozdej a pojď, následuj mne.“ Aljoša si tedy řekl: „Nemohu místo ‚všeho‘ dát dva rubly a místo ‚následuj mne‘ chodit jenom na mši.“ V jeho dětských vzpomínkách snad utkvělo něco o našem klášteře, kam ho matka možná vozila do kostela. Snad měly svůj účinek i šikmé paprsky zapadajícího slunce před ikonou, ke které ho zvedala jeho „posedlá“ matka. Možná, že k nám tenkrát tak zadumán přijel, jen aby se podíval, zda je tu všechno či jen ty „dva rubly“, a – v klášteře se setkal s tím starcem...

Byl to, jak jsem už výše uvedl, starc Zosima. Ale měl bych tu povědět několik slov i o tom, co vůbec „starci“ v našich klášteřích jsou, a jen lituji, že se v té věci necitím dost poučený a jistý. Přesto se pokusím v málo slovech podat povšechný výklad. Především uvedu, že podle názoru odborníků a lidí poučených se objevili starci a starectví u nás, v našich ruských klášteřích, teprve nedávno, ani ne před sto lety, kdežto na celém pravoslavném Východě, zvlášť na Sinaji a Athosu, existuje už mnohem déle než tisíc let. Tvrdí se, že v pradávných dobách také u nás na Rusi starectví bývalo, nebo aspoň jistě muselo být, ale za pohrom, které Rusko postihly, za tatarské nadvlády, za vnitřních zmatků a následkem perušení dřívějších

KNIHA DRUHÁ
Nevhodné shromáždění

I.

Přijeli do kláštera

Byl krásný, teplý a jasný den koncem srpna. Schůzka se starcem byla ujednána asi na půl dvanáctou, hned po velké mši. Ale naši hosté na mši nezavítali a dorazili až ve chvíli, kdy už byl konec. Přijeli ve dvou vozech. V prvním, elegantním lehkém kočáře, taženém párem drahých koní, přijel Petr Alexandrovič Miusov se svým vzdáleným příbuzným, asi dvacetiletým mladíkem Petrem Fomičem Kalganovem. Tento mladík se chystal studovat na univerzitě a Miusov, u něhož z nějakého důvodu zatím žil, ho lákal, aby s ním odjel za hranice do Curychu nebo do Jeny a vystudoval tam. Mladík se ještě nerozhodl. Byl zamýšlený a nějak roztržitý. Obličej měl příjemný, vypadal silný a dost velký. V jeho pohledu se někdy objevila podivná strnulost: dovedl se jako všichni roztržití lidé občas na někoho dlouho upřeně dívat, ale vůbec ho neviděl. Byl málomluvný a trochu nemotorný, ale stálo se – ostatně jen když byl s někým mezi čtyřma očima – že měl najednou plno řečí, vzletu a smíchu, třebaže se smával bůh sám ví čemu. Jeho oživení propukalo rychle a náhle, a právě tak se ztrácelo. Oblékal se vždycky pěkně, ba vybraně; měl už nějaký vlastní majetek a čekal ještě mnohem větší. S Aljošou byli přátelé.

Fjodor Pavlovič a jeho syn Ivan Fjodorovič se dostavili ve velmi sešlé, roztfesené, ale prostranné najaté drožce s párem šedoplavých starých koní, zůstávajících značně pozadu za kočářem Miusovovým. Dmitrij Fjodorovič byl už den předtím zpraven, kdy se schůzka koná, ale nějak se opozdil. Návštěvníci nechali kočáry v hostinci před klášterem a prošli klášterní bránou pěšky.

Kromě Fjodora Pavloviče ostatní tři podle všeho ještě nikdy klášter neviděli a Miusov snad nějakých třicet let nebyl ani v kostele. Rozhlížel se dost zvědavě a zároveň s jistou strojenou nenuceností. Ale kromě kos-

telních a hospodářských budov, celkem docela obyčejných, nic uvnitř kláštera neupoutalo jeho pozornost. Z kostela vycházeli s čepicemi v rukou a křížující se poslední věřící. Mezi prostým lidem bylo vidět i návštěvníky z vyšší společnosti, dvě tři dámy a jednoho velmi starého generála; všichni byli ubytováni v hostinci. Naše hosty hned obklopili žebráci, ale nikdo jim nic nedal. Jen Petruša Kalganov uchvátaně vytáhl z tobošky desetikopějku, bůhvíproč upadl do rozpaců, honem ji strčil jedné ženské a vyrazil se sebe: „Rozdělte si to!“ Nikdo z ostatních na to nic neřekl, takže neměl proč být v rozpacích. Ale když si toho všiml, zastyděl se ještě víc.

Jedno bylo divné: vlastně je měl někdo čekat a snad i nějak uvítat, vždyť jeden z nich nedávno věnoval klášteru tisíc rublů, druhý zas je velmi bohatý statkář a tak říkající vysoce vzdělaný člověk, na kterém celý klášter do jisté míry závisí stran rybolovu, uváž-li se obrat, jaký může nastat v procesu. A přesto tu žádný představitel kláštera není. Miusov se roztržitě díval na náhrobní desky kolem kostela a chtěl prohodit, že to asi přijde hezky drahé, dát se pochovat na tak „svatém“ místě, ale neřekl nakonec nic: prostá liberální ironie se v něm změnila už skoro v hněv.

Tak koho se tu člověk, k sakru, má zeptat, v tom blázinci... To se musí rozhodnout, protože čas utíká..., řekl si najednou jakoby pro sebe.

Náhle k nim přistoupil nějaký starší, trochu plešatý pán v širokém letním plášti a se sladounkým pohledem. Nadzvedl klobouk a medovým hláskem se všem společně představil jako statkář Maximov z Tulské gubernie. Hned se ochotně ujal našich pocestných.

„Starec Zosima žije v poustevnách, v docela uzavřených poustevnách, asi čtyři sta kroků od kláštera, přes lesík, přes lesík.“

„To já prosím vím, že přes lesík,“ odpověděl Fjodor Pavlovič, „ale cestu si dobře nepamätujeme, dlouho jsme tu nebyli.“

„Touhle bránou a rovně lesíkem... lesíkem. Pojdme. Račte... já musím sám... já sám... Semhle, sem...“

Vyšli bránou a dali se lesem. Statkář Maximov, asi šedesátiletý muž, ne že by šel, ale spíš běžel podle nich a všechny si je prohlížel s křečovitou, značně nevhodnou zvědavostí. Pohled měl nějak vytřeštěný.

„Víte, my jdeme k tomu starci ve své záležitosti,“ poznamenal přísně Miusov, „máme u té osobnosti, abych tak řekl, slíbenou audienci, a proto jsme vám sice vděční, že jste nám ukázal cestu, ale nevezme vás, abyste k němu šel s námi.“

„Já tam byl, já už tam byl... *Un chevalier parfait!*“¹ a statkář si luskl pochvalně prsty.

„Kdo je chevalier?“ zeptal se Miusov.

„Starec, skvělý starec, starec... Čest a sláva klášteru! Zosima. To je takový starec...“

Jeho zmatenou řeč přerušil malý, velmi bleďý a vyzáblý mnišek s vysokou mnišskou čepicí, který pocestně dohnal. Fjodor Pavlovič a Miusov se zastavili. Mnich se nadměru zdvořile, takřka po pás uklonil a řekl:

„Otec igumen² vás všechny aktivě prosí, pánové, abyste u něho po návštěvě v poustevnách pojedli. V jednu hodinu, ne později. A vás také,“ obrátil se k Maximovovi.

„Rozhodně přijdu!“ zvolal Fjodor Pavlovič, nadměru potěšen pozváním. „Dozajista. Víte, my všichni dali slovo, že se tu budeme slušně chovat... A co vy, Petře Alexandroviči, ráčíte taky?“

„To bych prosil, že ano! Proč bych sem jinak jezdil, než abych poznal všechny ty zdejší zvyky. Jen jedno mi dělá starost, totiž že jsme tu teď sami, Fjodore Pavloviči...“

„Ano, po Dmitriji Fjodoroviči není ještě ani památka.“

„Taky by bylo znamenité, kdyby vůbec nepřišli. Myslíte, že je mi ta vaše tahanice příjemná, ještě k tomu s vámi jako nádvakem? Tak k obědu přijdeme, vyřídíte otci igumenovi náš dík,“ obrátil se k mniškovi.

„Mám uloženo zavést vás až k starci,“ odpověděl mnich.

„Když je to tak, já zatím půjdu k otci igumenovi, půjdu rovnou k němu,“ zašvadronil statkář Maximov.

„Otec igumen je v této chvíli zaměstnan, ale jak je vám líbo...“ nerozhodně upozornil mnich.

„Neobyčejně dotěrný dědouš,“ poznamenal nahlas Miusov, když se Maximov rozběhl zpátky ke klášteru.

„Je podobný von Sohnovi,“ řekl najednou Fjodor Pavlovič.

„Nic jiného nevíte... Čímpak je podobný von Sohnovi? Viděl jste vůbec von Sohna?“

¹ Dokonalý kavalír.

² Igumen je označení představeného monastýru (obdoba „opata“ v kláštřích římskokatolické církve).

„Možná že máte pravdu...! Ale přece jen jsem tak docela nežertoval...“ náhle se podivně příznal Ivan Fjodorovič a rychle se začervenal.

„Tak docela jste nežertoval, to je pravda. Ta myšlenka vás mučí a není o ní ve vašem srdci ještě rozhodnuto. Ale i mučedník si někdy zahrává se svým zoufalstvím, jakoby také ze zoufalství. Prozatím si i vy ze zoufalství zahráváte třeba s novinovými články nebo debatami ve společnosti, ale své dialektice sám nevěříte a s bolestí v srdci se jí pro sebe vysmíváte... Vaše velké soužení je v tom, že tato věc ve vás není rozhodnuta, přestože si rozhodnutí naléhavě žádá.“

„Ale může být ve mně rozhodnuta? Rozhodnuta v kladném smyslu?“ pokračoval Ivan Fjodorovič v podivném vypytování, dívaje se na starce pořád s tím nevysvětlitelným úsměvem.

„Nemůže-li být rozhodnuta v kladném smyslu, nikdy se nerozhodne ani záporně. Sám znáte tuto vlastnost svého srdce, a v tom jsou všechna jeho muka. A děkujte Tvůrci, že vám dal ušlechtilé srdce, schopné trpět takovátou mukou, o vznešené věci pečovatí a jich hledatí, neboť naše obcování jest na nebesích. Dej vám Bůh, aby vás rozhodnutí vašeho srdce zastihlo ještě na tomto světě, a Bůh vám žehnej na vašich cestách!“

Starce zvedl ruku a chtěl ze svého místa mladému muži požehnat. Ivan však náhle vstal, přistoupil k němu, přijal jeho požehnaní, a polibiv mu ruku, vrátil se mlčky na své místo. Tvářil se odhodlaně a vážně. Toto chování i celá předchozí rozmluva se starcem, kterou od Ivana Fjodoroviče nikdo nečekal, to oboje všechny překvapilo svou tajemností a jakousi slavností, takže všichni na chvíli ztichli a Aljoša se zatvářil až polekaně. Ale Miusov najednou pokrčil rameny a v téměř okamžiku vyskočil z židle Fjodor Pavlovič.

„Božský a přesvatý starče!“ zvolal a ukázal na Ivana Fjodoroviče. „To je můj syn, krev z mé krve, má nejmilejší krev! To je můj tak říkajíc nejuctivější Karel Moor, ale tamten syn, který teď přišel, Dmitrij Fjodorovič, proti kterému se u vás domáhám spravedlnosti, to je zas nejneuctivější František Moor, oba ze Schillerových *Loupežníků*, a já sám jsem podle toho *regierender Graf von Moor*!¹ Rozsudek a zachraňte nás! Potřebujeme nejen vaše modlitby, ale i vaše prorocví.“

¹ Panující hrabě z Mooru.

Starec seděl už docela bledý, ne rozčilený, nýbrž chorobnou slabostí. Na rtech měl úpěnlivě prosebný úsměv; občas zvedl ruku, jako by chtěl rozvzteklé hosty utišit, a jeho jediný pokyn by byl ovšem stačil, aby bouřlivý výstup přestal; ale zdálo se, že ještě na něco čeká a bedlivě pozoruje, jako by chtěl ještě něco pochopit, jako by mu ještě něco nebylo jasné. Petr Alexandrovič Miusov se v tuto chvíli cítil nadobro ponížen a zhanoben.

„Na tom skandálu máme vinu všichni!“ prohlásil rozloženě. „Ale já to přece jen netušil, když jsem se sem chystal, třebaže jsem věděl, s kým mám co dělat... To musí okamžitě skončit! Vaše ctihostnosti, věřte mi, že jsem o všech těch podrobnostech, které tu vyšly najevo, nevěděl, nechť jsem jim věřit a teprve teď se poprvé dozvídám... Otec žáril na syna pro ženu pochybných mravů a sám se s tou kreaturou domlouvá, jak dostat syna do vězení... A v takové společnosti jsem tedy byl příručem přijít... Byl jsem oklamán, prohlašuji všem, že jsem byl oklamán neměně než ostatní...“

„Dmitriji Fjodoroviči!“ zaječel najednou Fjodor Pavlovič nepřírozným hlasem, „kdybyste nebyl můj syn, v tu chvíli bych vás vyzval na souboj... na pistole, na tři kroky... přes šátek! Přes šátek!“ opakoval, dupaje oběma nohama.

Staří lháři, kteří celý život hráli komedii, mívají chvíle, kdy se dostanou tak daleko, že se opravdu třesou a pláčou rozechvěním, přestože by mohli v téže chvíli (nebo za pouhou vteřinku) sami sobě pošeptat: „Vždyť lžeš, ty starý nestoudníku, vždyť přes všechn svůj ‚svatý‘ hněv i teď hraješ komedii!“

Dmitrij Fjodorovič se zle zamračil a s nevýslovným opovržením pohlédl na otce.

„Já myslím... Já myslím,“ promluvil poněkud tiše a zdrženlivě, „že přijedu domů s andělem svého srdce, se svou snoubenkou, abych opatroval otcovu stáří, ale vidím jenom nefestného chlupáka a hnusného šaška!“

„Souboj!“ zaječel zase stařík. Lalal po dechu a při každém slovu slintavě prskal. „A vy, Petře Alexandroviči Miusove, vy si pamatujte, že v celém vašem rodu snad není ani nebylo vznešenější a počestnější – slyšíte, počestnější – ženy, než je ta kreatura, jak jste se právě odvážil ji nazvat! A vy, Dmitriji Fjodoroviči, vy jste pro tu ‚kreaturu‘ opustil svou snoubenku, tak jste asi sám usoudil, že vaše snoubenka nestojí ani za její maliček, taková je ta kreatura!“

„Hanba!“ vyklouzlo najednou otci Josefovi.

„Hanba a ostuda!“ křikl náhle Kalganov svým dětským hlasem, chvějícím se rozčilením, a celý se začervenál. Do té chvíle pořád mlčel.

„Nač žije takový člověk!“ dutě zařval Dmitrij Fjodorovič, už takřka bez sebe hněvem, a nezvykle zvedl ramena, a ze tím skoro shrblil. „Jen mi řekněte, může-li se mu ještě dovolit, aby svou existenci hanobil zemi?“ po všech se rozhlédl a ukázal na starého. Mluvil pomalu a stejnoměrně.

„Slyšíte, bratři, slyšíte toho otcovraha?“ přiskočil Fjodor Pavlovič k otci Josefovi. „Tady máte odpověď na vaše ‚hanba! Co je hanba? Ta ‚kreatura‘, ta ‚žena pochybných mravů‘, je možná světější než vy, páni přezbožní jeromonachové! Možná že v mládí padla, protože ji ubilo prostředí, ale ‚mnoho milovala‘, a proto ji Kristus odpustil...“

„Pro takovou lásku Kristus neodpouštěl...“, už netrpělivě uklouzlo mírnému otci Josefovi.

„I ano, pro takovou, zrovna pro takovou, mnichové, ano! Vy se tu při zlé modlitbě za spásu duše a myslíte, že nad vás není. Jíte grundle, každý den po grundli, a myslíte, že Pánaboha podplatíte grundlemi!“

„To je nesnesitelné!“ ozývalo se v cele ze všech stran.

Ale celý tento už pohoršlivý výjev skončil naprosto nečekaným způsobem. Starec náhle vstal ze svého místa. Aljoša sice strachem o něho i o ostatní pomalu už ztrácel hlavu, ale péce se mu podařilo ho podepřít. Starec vykročil proti Dmitriji Fjodoroviči, a když došel až k němu, poklekl před ním. Aljoša nejdřív myslil, že klesl slabostí, ale nebylo to tak. Pokleknuv, starec se Dmitriji okázale a úmyslně poklonil k zemi, až se dokonce čelem dotkl podlahy. Aljoša tak ušal, že ani nestačil otce Zosima podepřít, když zase vstával. Starcovy rty se maličko usmívaly.

„Budte sbohem! Sbohem všichni!“ promluvil, ukláněje se na všechny strany svým hostům.

Dmitrij Fjodorovič stál nějakou chvíli celý zaražený: starec se mu poklonil až k zemi – co to znamená? Konečně náhle vykřikl: „Ó, Bože!“ zakryl si rukama obličej a vyběhl z cely. Za ním se vyhrnuli naráz i ostatní hosté. Ve zmatku se ani nerozloučili, ani nepozdravili hostitele a jenom jeromonachové si zas vyzádali pozhěnnání.

„Co to, že se poklonil k zemi, to je nějaký obřad?“ pokusil se navázat hovor Fjodor Pavlovič, najednou nějak zkratlý. Ostatně neodvážil se nikoho oslovit osobně. V té chvíli všichni vycházeli z ohrady poustev.

„Za bláznec a blázný nejsem odpovědný,“ hned zlostně odpověděl Miusov, „ale zato si odřeknu vaši společnost, Fjodor Pavloviči, a věřte mi, že navždycky. Kdepak je ten mnich, co tu byl...?“

„Ten mnich“, který je předtím zval na oběd k igumenovi, je nenechal čekat. Přistoupil k nim, sotva sešli po schůdkách od starcovy cely, jako by na ně byl celou tu dobu čekal.

„Ctihodný otče, buďte tak laskav, vyřiďte veledůstojnému otci igumenovi mou nehlubší úctu a omluvte u něho osobně mne, Miusova, že se k němu pro náhlé a nepředvídané okolnosti bohužel nemohu dostat, ač bych to pro sebe považoval za čest,“ podrážděně požádal mnicha Petr Alexandrovič.

„A ta nepředvídaná okolnost, to jsem přece já!“ namítl hned Fjodor Pavlovič. „Slyšíte, otče, ten pán nechce zůstat se mnou, jinak by tam bude všeho šel. A taky půjdete, Petře Alexandroviči, jen račte k otci igumenovi a přeju vám dobré chutnání! Odřeknu já, a ne vy. Domů, domů, jíst budu doma, tady se necítím při chuti, můj rozmilý příbuzný Petře Alexandroviči.“

„Váš příbuzný nejsem a nikdy jsem nebyl, vy člověče sprostá.“

„Však jsem to řekl naschvál, abych vás dopálil, protože vy to příbuzenství zapíráte, ale přece jenom příbuzní jsme, ať se kroutíte, jak chcete. Dokážu vám to podle církevního kalendáře. Co se týče tebe, Ivane, zůstaň tu taky, jestli chceš. Poslu pro tebe potom kočár. Ale u vás žádá už slušnost, Petře Alexandroviči, abyste teď navštívil otce igumena. Je třeba se omluvit za to, co jsme natropili...“

„Ale je to pravda, že odjízďte? Nelžete?“

„Petře Alexandroviči, cožpak bych si troufal po tom, co se stalo? Promiňte, pánové, dal jsem se strhnout! A kromě toho jsem otřesen! Taký je mi hanba. Pánové, někdo má srdce jako Alexandr Makedonský, a jiný zas jako pesek Fifinka. Já tedy jako ten pesek Fifinka. Dostal jsem strach! Jakpak bych mohl po takové klukovině ještě přijít na oběd pochutnávat si na klášterních omáčkách? Stydím se a nemohu, to promiňte!“

„Čert se v něm vyznej, třeba si jen dělá blázný!“ váhal ještě Miusov, dívaje se nedůvěřivě za odcházejícím šaškem. Ten se obrátil, a když viděl, že ho Petr Alexandrovič pozoruje, poslal mu rukou vzdušný polibek.

„Tak vy jdete k igumenovi?“ zeptal se Miusov úsečně Ivana Fjodoroviče.

„Proč bych nešel? Mimoto mě igumen včera ještě zvláště zval.“

„Naneštěstí se cítím skutečně nucen na ten zatracený oběd jít,“ pokračoval Miusov stále tak trpce a podrážděně, nevšímaje si ani toho, že mníšek poslouchá. „Měl bych se aspoň u něho omluvit za ty husafiny a vysvětlit, že jsme to nebyli my... Co myslíte?“

„Ano, musí se vysvětlit, že jsme to nebyli my. Mimoto tam nebude taťček,“ poznamenal Ivan Fjodorovič.

„To tak ještě, aby tam byl náš taťček! Zatracený oběd!“

Přesto všichni šli. Mníšek mlčel a poslouchal. Cestou přes hájek jenom poznamenal, že otec igumen už dlouho čeká a že se hosté zpozdlí o víc než půl hodiny. Nikdo mu neodpověděl. Miusov se nenávisťně podíval na Ivana Fjodoroviče.

Jde si na oběd, jako by se nic nestalo, pomyslel si. Hroší kůže a karamazovské svědomí.

VII.

Kariérista ze semináře

Aljoša dovedl svého starce do malé ložnice a pomohl mu usednout na postel. Byl to docela malý pokojík s nejnutejším nábytkem; postel byla uzounká, železná a na ní místo matrace kus plsti. V koutě pod ikonami stál kostelní stolek, na němž ležel kříž a evangelium. Starce klesl na postel vysílen; oči se mu leskly a dýchal namáhavě. Když se usadil, pozorně pohlédl na Aljošu, jako by si něco rozmýšlel.

„Jdi, můj milý, jdi! Mně stačí Porfirij, ale ty si pospěš. Potřebují tě tam, jdi k otci igumenovi a budeš posluhovat u stolu.“

„Dovolte mi zůstat zde,“ poprosil Aljoša.

„Tam tě víc potřebují. Není tam klid. Posloužíš a přijdeš vhod. Kdyby povstali běsové, odříkej modlitbu. A abys věděl, synku (starce mu rád takto říkal), ani nadále není tvé místo zde. Pamatuj si to, jinochu. Jakmile se Bohu zlíbí povolat ke k sobě, odejdi z kláštera. Odejdi nadobro.“

Aljoša sebou trhl.

„Co je ti? Tvé místo zatím není zde. Žehná ti k velké službě ve světě.“

celou epizodu dokreslil. U kočáru se najednou objevil statkář Maximov. Přiběhl celý udýchaný, aby nepřišel pozdě. Rakitin a Aljoša ho viděli utíkat. Tolik pospíchal, že z nedočkavosti už zvedl nohu na stupátko, na kterém ještě stála levá noha Ivana Fjodoroviče, chytil se za korbu a pokoušel se vyskočit do kočáru.

„Já taky, já taky s vámi!“ vykřikoval; vyskakoval, vesele se chichlal tenkým hláskem, tvářil se blaženě a byl ke všemu odhodlán. „Vemte mě s sebou!“

„No neříkal jsem, že je to von Sohn?“ nadšeně zvolal Fjodor Pavlovič. „To je opravdický, z mrtvých vstalý von Sohn! Ale jak ses odtamtud dostal? Cos jim to tam nafonznil, abys mohl odejít od oběda? K tomu člověk musí mít opravdu drzé čelo! Já takové mám, ale tvému se tedy divím! Vyskoč, vyskoč honem! Pust' ho, Váňo, bude to legrace. Lehne si nám nějak k nohám. Lehneš si, von Sohne? Nebo ho dát na kozlík ke kočímu...? Vyskoč si na kozlík, von Sohne...!“

Ale Ivan Fjodorovič, který se zatím usadil, najednou Maximova mlčky a vši silou odstrčil, takže statkář na sáh odletěl. Byla to náhoda, že neupadl.

„Jed!“ vztekle křikl Ivan Fjodorovič na kočího.

„Nono, copak je ti? Copak je? Co to děláš?“ uhodil na něho Fjodor Pavlovič, ale kočár se už rozjel. Ivan Fjodorovič neodpověděl.

„Ty jsi ale!“ promluvil zas po dvou minutách mlčení Fjodor Pavlovič, úkosem se dívaje na syna. „Sám jsi celou tu věc s klášterem vymyslel, sám jsi podporoval a schvaloval, tak proč se teď zlobíš?“

„Už jste se namlel nesmyslů dost, tak si aspoň chvíli odpočiňte,“ drsně odsekl Ivan Fjodorovič.

Fjodor Pavlovič se zas odmlčel asi na dvě minuty.

„Teď by nebyla špatná sklenka koňaku,“ poznamenal nabádavě. Ale Ivan Fjodorovič nezareagoval.

„Až dojedem, dáš si taky.“

Ivan Fjodorovič pořád mlčel.

Fjodor Pavlovič zas čekal asi dvě minuty.

„Ale Aljošku přece vezmu z kláštera, i když vám to bude velice nemilé, přeuctivý Karle von Moore.“

Ivan Fjodorovič pohrdlivě pokrčil rameny, odvrátil se a zadíval se na silnici. Pak už nepromluvili až k domu.

KNIHA TŘETÍ
Chlípníci

I. V čeledníku

Dům Fjodora Pavloviče Karamazova nestál nikterak v samém středu města, ale také ne docela na obvodu. Ač dosti vetčný, vypadal příjemně: přízemní budova zčásti s polopatrem, šedě natřená a krytá červenou plechovou střechou. Byl prostranný, útulný a mohl vydržet ještě velmi dlouho. Našlo se v něm mnoho všelijakých komor, schovávaček a nečekaných schůdků. Hnízdily v něm krysy, ale Fjodoru Pavloviči příliš nevadily: „Aspoň není člověku tak smutno, když večer zůstane sám.“ Měl skutečně ve zvyku pouštět služebnictvo večer do přístavku a zamykal se v domě sám na celou noc. Tento přístavek stál na dvoře, byl rozlehlý a solidní; podle rozhodnutí Fjodora Pavloviče v něm byla i kuchyně, ač byla jiná v domě. Neměl totiž rád zápach z kuchyně a dával si v zimě i v létě nosit jídlo přes dvůr. Celý dům byl postaven pro velkou rodinu a bylo by se do něho vešlo pětkrát tolik pánů i služebnictva. Ale v době našeho vyprávění žil v domě jen Fjodor Pavlovič s Ivanem Fjodorovičem a v přístavku pro služebnictvo jen tři osoby: starý Grigorij, jeho manželka stará Marfa a sluha Smerďakov, ještě mladý muž. O těchto třech služebnících se musíme zmínit trochu podrobněji. O starém Grigoriji Vasiljeviči Kutuzovovi jsme už ostatně dost mluvili. Byl to pevný a nepoddajný člověk, směřující tvrději a neúchylně k vytčenému cíli, jakmile se mu tento cíl z nějakého důvodu (často kupodivu nelogického) jevil jako nezvratně správný. Všeobecně řečeno, byl poctivý a neúplatný. Jeho žena Marfa Ignatjevna se celý život bez odporu dobrovala manželově vůli, ale kupříkladu po osvobození rolníků na něho hrozně dotírala, aby odešli od Fjodora Pavloviče do Moskvy a zařídili si tam nějaký obchůdek, měli totiž trochu úspor. Grigorij tenkrát jednou provždycky rozhodl, že žena žvaní hlouposti, „protože každá ženská je nečestná“, a odejít od starého pána prý nemají, ať je jaký chce, „protože to je tedka jejich povinnost“.

III.

Zpověď vroucího srdce. Ve verších

yslechnuv příkaz, který za něho otec zavolal z kočáru, když odjížděl z kláštera, Aljoša zůstal nějakou chvíli na místě ve značných rozpacích. Ne že by tam stál jako sloup, to nedělal. Naopak, ačkoliv byl tak znepokojen, hned zašel do igumenovy kuchyně a vypstal se, co tatiček nahoře natropil. Ale pak se dal na cestu v naději, že než dojde do města, podaří se mu problém, který ho trápí, nějak rozřešit. Řeknu předem, že otcova pokřiku a rozkazu, aby se přestěhoval domů „i s polštářem a matrací“, se ani trochu nelek. Chápal až příliš dobře, že celý ten okázalý rámus se stěhováním otec udělá „v ráži“ a spíš tak říkajíc pro větší dojem. Podobně se v našem městě nedávno dostal na svj svátek do ráže jeden chlapík, když se rozložil, že mu nedávají víc vodky, a na jedinou začal u stolu před svými hosty roztloukat své vlastní nádobí, thrat své i ženiny šaty, lámat nábytek, nakonec i rozbíjet okna, a všechno to dělal také jen pro větší dojem. Zrovna tak to asi bylo i s tatičkem. Ten kmotr ovšem nazitří vystřízlivěl a rozbitých šálků a talířů litoval. Aljoša věděl, že i Fjodor Pavlovič ho zitra jistě zas pustí do kláštera, možná že ho tam pustí dokonce už dnes. Také byl úplně přesvědčen, že otec někomu jinému třeba ublíží, ale jemu ne. Aljoša si byl jist, že nikdo na celém světě by mu nikdy nechtěl ublížit, a nejenže by nechtěl, ale ani by nemohl. To pro něho bylo axióma dané jednou provždy, platná bez pochybností, a v tom smyslu postupoval bez jakéhokoliv váhání.

Ale v té chvíli ho znepokojoval jiný strach docela jiného druhu, tím trýznivější, že ho sám nedovedl blíž určit. Byl to strach před ženou, strach před Kateřinou Ivanovnou. Vždyť ho lístkem, který mu dnes odevzdala paní Chochlakovová, tak snažně prosila, aby ji kvůli něčemu navštívil. Ten požadavek a nutnost najisto tam jít hned vzbudily v jeho srdci jakýsi

bolestný pocit a tento pocit byl pak celé dopoledne čím dál bolestnější přes všechny ty scény a příhody v klášteře i teď u igumena a tak dále, které potom následovaly. A nebál se toho, že neví, o čem s ním bude Kateřina Ivanovna mluvit a co on odpoví. Ani se jí nebál prostě jako ženy. Ženy znal ovšem málo, ale přece jen celý život od nejtěplejšího dětství až do odchodu do kláštera žil jenom s nimi. Báł se však této ženy, báł se právě Kateřiny Ivanovny a bylo tomu tak už od té doby, co ji poprvé uviděl. Viděl ji všeho všudy jednou nebo dvakrát, snad i třikrát, a jednou s ní náhodou promluvil několik slov. Měl ji v paměti jako krásnou, hrdou a energickou dívku. Ale netrápila ho její krása, nýbrž cosi jiného. A právě neurčitost jeho strachu v něm nyní tento strach stupňovala. Umysly té dívky byly naprosto ušlechtilé, to věděl. Snažila se zachránit jeho bratra Dmitrije, který se proti ní už provinil, a snažila se o to z pouhé velkomyslnosti. A přestože to věděl, a přestože chtěl nechtěl musel uznat její krásné a šlechtné city, obcházel ho mráz, čím víc se blížil k jejímu domu.

Usoudil, že bratra Ivana Fjodoroviče, který se s ní tak sprátil, u ní nezastane, protože je teď patrně v otcě. Ještě jistější je, že tam nezastane Dmitrije, a tušil proč. Bude s ní tedy mluvit mezi čtyřma očima. Velmi rád by ještě před tou osudnou rozmluvou viděl bratra Dmitrije a zaskočil by k němu. Dopis by mu neukázal a mohl by s ním o ledačems promluvit. Ale bratr Dmitrij bydlí daleko a teď jistě také není doma. Aljoša chvíli zůstal stát a potom se definitivně rozhodl. Poznamenal se navyklym, chvatným křížem, hned se čemusí usmál a odhodlaně zamířil ke své strašné dámě.

Její dům znal. Jenže kdyby šel k Velké ulici, pak přes náměstí a dál, neměl by to nijak blízko. Naše městečko je malé, ale neobyčejně roztažené a vzdálenosti v něm jsou dost velké. Mimoto ho čeká otec a možná ještě nezapomněl na svůj rozkaz, bude třeba nevrly, a proto si Aljoša musí pospíšet, aby došel včas tam i sem. Když to všechno uvážil, rozhodl se, že si nadejde zadem mimo ulice, vždyť znal všechny ty zkratky v městečku nazpaměť. Jít zadem znamenalo jít cestou necestou, podle zapomenutých plotů, někde je i přelézat a chodit přes cizí dvory, kde ostatně Aljošu každý znal a všichni se s ním zdravili. Tím způsobem se mohl dostat do Velké ulice za poloviční dobu. Na jednom místě přitom musel jít hodně blízko otcova domu, to jest kolem zahrady sousedící se zahradou otcovou. Tato sousední zahrada patřila k vetšému, maličkému, pokřivenému

Má první myšlenka byla – karamazovská. Jednou mě, bratře, štípla jedovatá stonožka a ležel jsem pak čtrnáct dní v horečkách. Taky tentokrát jsem najednou cítil, že mě do srdce uštkl jedovatý pavouk, zlý hmyz, chápeš? Podíval jsem se na ni. Viděl jsi ji? Přece je to krasavice. Ale v tom její krása tenkrát nebyla. Její krása byla v tu chvíli v její ušlechtilosti, kdežto já byl padouch, byla v majestátu její velkodušnosti a v její oběti za otce, kdežto já byl štěnice. A teď jsem ji měl já, padouch a štěnice, celou v moci, celou tělem i duší. Nemohla uniknout. Reknu ti rovnou, že mi ta jedovatá hmyzí myšlenka otrávil srdce, až se napětím div nezastavilo. Zdálo se, že na nějaký boj už není ani pomyslení, že nemohu jinak než zachovat se právě jako štěnice, jako zlá tarantule, bez jakéhokoliv slitování... Až se mi zarazil dech. A poslyš: to se rozumí, hned zítra bych byl šel požádat o její ruku, takže bych to všechno zakončil, abych tak řekl, co nejpočestněji a nikdo by o tom nevěděl, ani nemohl vědět. Protože mám sice nízké touhy, ale jsem čestný člověk. A tu mi najednou v té chvílce kdosi pošeptá: 'Vždyť tahle, až přijdeš se svým nabídnutím, ta s tebou nebude ani mluvit a poručí kočimu, aby tě vyhodil z domu. Pomluvej si mě po celém městě, řekne, nebojím se tě!' Podívám se na ni a vidím, že ten hlas mě neklame. Ovšem, tak to opravdu bude. Vyženou mě, už teď je to vidět z toho, jak se tváří. Vzkypěl ve mně vztek, dostal jsem chuť provést ji nějaký darebáček, sviňský kramářský kousek: třeba se na ni posměšně podívat a omráčit ji tónem, jakým by dovedl promluvit jenom nějaký kupčik:

Jako ty čtyři tisíce? Co vás vede, to byl přece žert! To jste z moc laciného kraje, slečinko. Takhle dvě stovečky, to prosím beze všeho, a i s radostí, ale čtyři tisíce, to nejsou takové peníze, slečinko, co se dají jen tak našup vyhodit. Darmo jste se ráčila obtěžovat.'

Byl bych ovšem všechno prohrál, utekla by, ale byla by to pekelná pomsta a stála by za všechno ostatní. Brečel bych potom celý život, jak bych litoval, ale dopřál bych si teď ten kousek. Věř mi, že se mi ještě u nikoho nestalo, ani u jediné ženy, abych se na ni v takové chvíli díval s nenávistí. A přísahám, že na ni jsem se nějaké tři vteřiny, snad pět vteřin tak díval – s hroznou nenávistí, právě s takovou nenávistí, od které je jenom krůček k nejšílenější lásce!

Šel jsem k oknu, přiložil jsem čelo k zledovatělému sklu a pamatuju se, jak mě led páčil jako oheň. Nenechal jsem ji dlouho čekat, buď bez starosti, obrátil jsem se, přešel ke stolu, otevřel zásuvku a vytáhl jsem státní

dluhopis na pět tisíc (měl jsem ho ve francouzském slovníku). Pak jsem jí ho mlčky ukázal, složil a odevzdal, otevřel jsem jí sám dveře na chodbu, o krok odstoupil a po pás se jí uklonil – byla to nejuctivější a velmi působivá poklona, to mi věř! Ona sebou celá trhla, na okamžik se na mne upřeně zadívala, strašlivě zbledla – opravdu jako plátno – a najednou taky beze slova, a ne prudkým pohybem, nýbrž měkce a volně se celá hluboce sklonila a padla mi k nohám, až se čelem dotkla země – ne jak se učila v ústavu, ale po rusku! Vyskočila a utíkala domů. Když vyběhla, měl jsem po boku kord. Vytasil jsem ho a málem bych se byl na místě probodil; proč, to nevím. Byla to ovšem hrozná hloupost, ale nejspíš asi z radosti. Chápeš, že někdy se člověk může z radosti i zabít? Ale neprobodl jsem se, jen jsem kord políbil a zas ho dal do pochvy – což jsem si teď, mimochodem řečeno, mohl taky nechat pro sebe. A vůbec se mi zdá, že jsem při líčení těch vnitřních bojů trochu nadsadil, abych se pochlubil. Ale atsi, a všichni špehouni lidského srdce ať táhnou k čertu! To je celý ten můj někdejší „případ“ s Kateřinou Ivanovnou. Teď o něm tedy ví bratr Ivan a ty – nikdo jiný!“

Dmitrij Fjodorovič vstal, vzrušeně o nějaký krok popošel, vytáhl šátek, oťel si z čela pot, pak se zas posadil, ale ne tam, kde seděl předtím, nýbrž na protější lavici u jiné stěny, takže Aljoša se musel úplně obrátit, aby na něho viděl.

V.

Zpověď vroucího srdce. „Patami vzhůru“

Teď znám první polovinu té věci,“ řekl Aljoša.

„První polovinu rozumíš. Je to drama a odehrálo se tam. Druhá polovina je tragédie a odehraje se zde.“

„Z té druhé poloviny dosud ničemu nerozumím,“ pokračoval Aljoša.

„A já? Copak já ji rozumím?“

„Počkej, Dmitriji, je tu jedna hlavní věc. Pověz mi, přece ses zasnoubil, jsi dosud zasnouben?“

„Nezasnoubili jsme se hned, teprve tři měsíce po tom, co tenkrát bylo. Hned druhý den jsem si řekl, že ta příhoda je vyřízena a skončena, že pokračování nebude. Jít ji požádat o ruku mi připadalo nemožné. Co se týče jí, ani ona se celých šest neděl, co u nás ve městě ještě byla, neozvala ani slovíčkem, ovšem kromě jedné věci: den po její návštěvě ke mně proklouzla jejich služebná a beze slova mi odevzdala obálku. Na obálce bylo mé jméno. Otevřel jsem ji – drobné zbylé z úpisu na pět tisíc. Potřebovali jen čtyři tisíce pět set a při prodeji úpisu došlo ke ztrátě přes dvě stě rublů. Poslala mi, tuším, asi dvě stě šedesát rublů, přesně si nepamatuju, a jenom peníze, ani lístek, ani slůvko vysvětlení. Hledal jsem na obálce aspoň nějaké znamení tužkou – nic! Dobrá, roztácel jsem tedy zatím své zbyvající rubly, až mi i nový major musel nakonec dát důtku.“

No a podplukovník erární peníze šťastně odevzdal a každý se divil, protože nikdo už nevěřil, že je všechny má. Odevzdal je, ale hned se rozstol. Ulehl, ležel asi tři neděle, pak najednou dostal měktnutí mozku a v pěti dnech umřel. Měl pohřeb s vojenskými poctami, nedostal ještě propuštění ze služby. Kateřina Ivanovna, její sestra a teta sotva pochovaly otce, asi za deset dní se vydaly do Moskvy. A tu, teprve před jejich odjezdem, až toho dne, co odjízděly (neviděl jsem je, ani nevyprovázel), jsem dostal drobnou obálčku s krajovým lístkem a na něm jediná tužkou psaná řádka: „Budú vám psát, čekejte. K.“ Nic víc.

Dál ti to vysvětlím dvěma slovy. V Moskvě se jejich poměry změnily bleskově rychle a tak neočekávané jako v arabské pohádce. Ta generálůva, její hlavní příbuzná, náhle ztratila dvě své dědičky, dvě své nejbližší neteře – zemřely obě v jednom týdnu na neštovice. Když přijela Káta, zdrcená stará se zaradovala, jako by to byla její vlastní dcera a její jediná naděje, přímluva k ní a hned změnila závět v její prospěch. To se týkalo budoucnosti, ale hned jí dala přímo do rukou osmdesát tisíc jako věno, aby si s ním dělala, co chce. Byla to hysterická ženská, pozoroval jsem ji pak v Moskvě.

Nu, najednou jsem tenkrát dostal poštou čtyři tisíce pět set rublů. To se rozumí, šel jsem a divil jsem se jako blázen. Tři dni nato přišel slíbený dopis. Mám ho teď tady, mám ho vždycky u sebe a taky s ním umřu – chceš ho vidět? Rozhodně si ho přečti. Nabízí se mi za ženu, sama se mi nabízí. „Šílené vás miluji,“ píše, „i když vy mě nemilujete, to nevadí, jenom budete mým manželem. Nelekejte se, v ničím vás nebudu omezovat, budu

posuzovat z poněkud jiného stanoviska. Jeho záchvaty padoucnice se totiž stupňovaly a v takových dnech připravovala jídlo Marfa Ignatjevna, což se Fjodoru Pavloviči vůbec nehodilo.

„Od čeho máš teď ty záchvaty častěji?“ mračil se na nového kuchaře, pozorně si ho prohlížeje. „Snad aby sis některou vzal. Ožením tě, chceš?“

Ale když Smerdakov slyšel takové řeči, jenom bledl vztekem a neodpovídal. Fjodor Pavlovič mávl rukou a šel. Důležité bylo, že věřil v jeho poctivost a byl jednou provždy přesvědčen, že kuchař nic nevezme, ani neukradne. Jednou se stalo, že podroušený Fjodor Pavlovič vytrousil na vlastním blátivém dvoře tři storublovky, které právě dostal. Pohřešil je teprve příštího dne, ale sotva je honem začal hledat po kapsách, viděl najednou, že všechny tři už leží na jeho stole. Kde se tam vzaly? Smerdakov je už včera našel a přinesl.

„Nu, hochu, takové lidi, jako jsi ty, ani neznám,“ prohodil tenkrát laconicky Fjodor Pavlovič a dal mu deset rublů. Musíme dodat, že byl nejen přesvědčen o jeho poctivosti, ale z nějakého důvodu ho měl i rád, třebaže se na něho mladý muž díval stejně nevlídně jako na jiné a pořád mlčel. Jen málokdy se dal do řeči. Kdyby bylo tenkrát někomu napadlo zeptat se, oč se ten chlapík zajímá a nač nejčastěji myslí, z jeho chování by se odpověď vyčíst nedala. A přece se přiházelo, že se někdy přímo v domě nebo třeba na dvoře nebo na ulici zastavil, zamyslel se a stál tak třeba celých deset minut. Kdyby ho pozoroval fyziognomik, řekl by, že tu není myšlenka ani záměr, nýbrž jen jakási kontemplace. Viděl jsem pozoruhodný obraz malíře Krámského, nazvaný *Kontemplace*. Představuje les v zimě a v lese na cestě stojí v otrhaném kaftanu a v láptích sám samotinký mužíček. Zatoulal se tam daleko do samoty, stojí, jako by se tak zamyslel, ale nepřemýšlí, jen nějak „kontempluje“. Kdyby do něho někdo strčil, trhl by sebou, podíval by se, jako by se právě probudil, a nechápal by, co se děje. Pravda, hned by se vzpamatoval, ale kdybyste se ho zeptal, proč tu stojí a o čem přemýšlí, na nic by se neupamatoval. Zato by v sobě jistě uchoval dojem, který na něho při jeho kontemplaci působil. Ty dojmy jsou mu drahé a bezpochyby je v sobě hromadí – nepozorovaně, ba aniž si to uvědomuje. Ovšemže neví, proč a nač: možná že až v sobě nahromadí dojmy za mnoho let, najednou všechno nechá být a vydá se pro spásu duše na pouť do Jeruzaléma nebo možná také najednou vypálí svou rodnou ves a třeba také udělá to i ono. Mezi lidem je takových kontemplativ-

ních povah dost. Jedním z nich byl asi i Smerďakov a také asi dychtivě hromadil dojmy, ač ještě takřka nevěděl náč.

VII. Kontroverze

le Balámová oslice najednou promluvila. Téma se naskytlo podivné: Grigorij ráno nakupoval u kupce Lukjanova a slyšel od něho příběh jakéhosi ruského vojáka, o jehož hrdinství přinesly zprávu také noviny, které toho dne došly. Tento voják kdesi daleko na hranicích upadl do zajetí Asiátů a ti mu hrozili okamžitou bolestnou smrtí, nezhřekne-li se křesťanství a nepřestoupí-li na islám. Voják odmítl zapřít svou víru, podstoupil muka, a když z něho seděli kůži, zemřel, velebě a chvále Krista. Grigorij to u stolu vyprávěl. Fjodor Pavlovič se už i dřív vždycky po obědě při dezertu rád zasmál a pohovořil si aspoň s Grigorijem. Tentokrát byl ve sdílném náladě. Popije koňak, vyslechl Grigorije a poznamenal, že takový voják by měl být hned povýšen na svatého a jeho svatá kůže by se měla poslat do některého kláštera. „To by se tam hrnulo lidí a peněz!“

Grigorij viděl, že Fjodor Pavlovič vůbec není dojat a že se podle svého zvyku zas rouhá; zakabonil se. Tu se však Smerďakov, který stál u dveří, najednou pousmál. Smerďakovovi bývalo i dřív často dovoleno ke konci oběda obsluhovat u stolu a od té doby, co přijel do našeho města Ivan Fjodorovič, byl tam skoro pokazděl.

„Co máš?“ zeptal se Fjodor Pavlovič. Okamžitě si všiml jeho úsměvu a pochopil, že mluví na Grigorije.

„Já prosím stran toho,“ spustil Smerďakov hlasitě a nečekaně, „že i když to bylo od toho chvályhodného vojáka takové velké hrdinství, tak by v tom zasejč totiž podle mne nebyl žádný hřích, kdyby on se v takové případnosti Krista Pána a svátosti křtu odřekl, jelikož by si tím pádem zachránil život a skrze to by pak mohl časem dobrými skutky tu nestatečnost vykoupit.“

„Jak to, že by to nebyl hřích? Mluvíš nesmysly, za to poletíš rovnou do pekla a budou tě tam opíkat jako skopové,“ namítl Fjodor Pavlovič.

V té chvíli přišel Aljoša, a jak jsme viděli, Fjodor Pavlovič z něho měl náramnou radost.

„Je to z tvého oboru, z tvého oboru!“ spokojeně se chichotal, když Aljošu usazoval, aby poslouchal.

„Stran skopového to tak prosím není a nic se mi za to nestane a ani nemůže stát, jestli to bude podle spravedlnosti,“ slušně poznamenal Smerďakov.

„Jak to, podle spravedlnosti?“ křikl Fjodor Pavlovič ještě pobaveněji a kolenem štouchl Aljošu.

„Je to lump, nic jiného!“ vyhrkl najednou Grigorij a hněvivě se podival Smerďakovovi přímo do očí.

„Stran toho lumpa ještě počkejte, Grigoriji Vasiljeviči,“ klidně a zdrženlivě ho odrazil Smerďakov. „Radši uvažte sám, že když jsem se dostal do zajetí k mučitelům křesťanského pokolení a oni ode mne chtějí, abych prokrel jméno boží a odřekl se svatého křtu, tak mám totiž docela právo zachovat se podle vlastního rozumu, poněvadž v tom není žádný hřích.“

„Tos už říkal, tak darmo nemluv, ale dokaž to!“ křikl Fjodor Pavlovič.

„Kuchyňko!“ zabručel Grigorij pohrdavě.

„Stran kuchyňky taky počkejte a uvažte to bez nadávání sám, Grigoriji Vasiljeviči. Poněvadž když já totiž jednou těm mučitelům řeknu: ‚Ne, já nejsem křesťan a svého pravého Boha proklínám,‘ tak jsem v té chvíli z nejvyššího božského rozkazu vyobcován a proklet a ze svaté církve vyvržen zrovna jako kterýkoli pohan, a dokonce totiž v tom samém okamžiku prosím, nejenom jak to vyslovím, ale už jak se rozhodnu, že to vyslovím, jsem už vyvržen, takže neuběhne prosím ani nějaké čtvrt vteřiny – no není to pravda, Grigoriji Vasiljeviči?“

Se zřejmým požitkem mluvil ke Grigorijovi, ač ve skutečnosti odpovídal výhradně na otázky Fjodora Pavloviče. Byl si toho dobře vědom, ale naschvál dělal, jako by mu je kladl Grigorij.

„Ivane,“ zavolal najednou Fjodor Pavlovič, „shýbni se ke mně, něco ti pošeptám. To on dělá všechno kvůli tobě, chce, abys ho pochválil. Pochval ho.“

Ivan Fjodorovič vyslechl tatičkovu nadšené sdělení naprosto vážně.

A právě v té chvíli v předsíni náhle vypukl hrozný hluk a dupot, rozlehl se zuřivý křik, dveře se dokořán otevřely a do salónu vletěl Dmitrij Fjodorovič. Starý se zděšeně vrhl k Ivanovi:

„Zabije mě, zabije mě! Nepuštěj ho ke mně!“ vykřikoval a pevně se chytil šosu Ivanova kabátu.

IX. Chlípníci

Hned za Dmitrijem Fjodorovičem vběhl do pokoje i Grigorij se Smerďakovem. Ti dva s ním právě v předsíni zápasili a nechtěli ho pustit dovnitř, poslušni příkazu, který jim už před několika dny dal sám Fjodor Pavlovič. Když Dmitrij Fjodorovič vpadl do salónu, na okamžik se zastavil, aby se rozhlédl, a toho využil Grigorij: oběhl stůl, zavřel obě křídla protějších dveří vedoucích do vnitřních pokojů a postavil se před ně s roztaženýma rukama, připraven bránit tento vchod tak říkajíc do poslední kapky krve. Jak to Dmitrij uviděl, spíš zaječel, než vykřikl, a vrhl se na Grigorije.

„Tam tedy je! Tam jste ji schováli! Z cesty, darebáku!“

Pokusil se Grigorije odtáhnout, ten ho však odstrčil. Vztekem jako bez sebe, Dmitrij se rozpřáhl a vši silou Grigorije uhodil. Starý se zhroutil jako podřátý, Dmitrij ho přskočil a vnikl do dveří. Bledý a chvějící se Smerďakov zůstal na druhém konci salónu a tiskl se těsně k Fjodoru Pavloviči.

„Ona je tady!“ křičel Dmitrij Fjodorovič. „Teď jsem ji sám viděl, jak zahýbá k domu, jenže jsem ji nedohonil. Kde je? Kde je?“

Dojem, kterým ten výkřik „Ona je tady!“ působil na Fjodora Pavloviče, byl nepopsatelný. Celé jeho leknutí bylo pryč.

„Chyťte ho, chyťte ho!“ zařval a vrhl se za Dmitrijem. Grigorij zatím vstal ze země, ale ještě nebyl docela při sobě. Ivan Fjodorovič a Aljoša se rozběhli za otcem. Z třetího pokoje se ozvalo zařinčení něčeho, co spadlo na zem a rozbilo se: byla to velká skleněná váza (ne drahá) na mramorovém podstavci a Dmitrij Fjodorovič ji shodil, když běžel kolem.

„Držte ho!“ řval starý. „Pomoc!“

Ivan Fjodorovič a Aljoša ho konečně dohnali a násilím ho odvedli zpátky do salónu.

„Co se za ním honíte? Vždyť vás tam opravdu zabije!“ křikl hněvivě na otce Ivan Fjodorovič.

„Ivanku, Aljošečko, ona je pryč tady, Grušeňka je tady, říká, že ji sám viděl, že sem běžela...“

Zalykal se. Tentokrát Grušeňku nečekal a náhlá zpráva, že tu je, ho naráz pobláznila. Celý se třásl, jako by se pomátl.

„Přece jste sám viděl, že nepřišla!“ křičel Ivan.

„Snad přišla tamtím vchodem.“

„Ten je přece zamčený a klíč máte vy...“

Dmitrij se zas najednou objevil v salóně. Druhý východ našel ovšem zamčený a klíč měl skutečně v kapse Fjodor Pavlovič. Všechna okna ve všech pokojích byla také zavřená. Grušeňka tedy nemohla nikudy přijít ani nikudy uniknout.

„Chyťte ho!“ zapištěl Fjodor Pavlovič, sotva znovu uviděl Dmitrije. „On mi tam v ložnici ukradl peníze!“ a vytrhnul se Ivanovi, vrhl se na Dmitrije. Ten však zvedl ruce, popadl starého za dva poslední chomáče vlasů, které mu zbývaly na skráních, začloumal jím a rachtivě ho srazil na zem. Stačil ho ještě na zemi dvakrát nebo třikrát kopnout podpatkem do obličeje. Starý ječivě zasteněl. Ivan Fjodorovič, ač ne tak silný jako Dmitrij, uchopil bratra kolem těla a vši silou ho od starého odtrhl. Aljoša mu také pomáhal ze všech svých chabých sil a držel Dmitrije zepředu.

„Šilenče, vždyť jsi ho zabil!“ křičel Ivan.

„Však si o to říkal!“ zvolal udýchaně Dmitrij. „A jestli jsem ho nezabil, tak ještě přijdu a zabiju ho. Neuhlídáte ho!“

„Dmitrij! Okamžitě jdi odsud!“ křičl velitelsky Aljoša.

„Alexeji! Pověz mi jedině ty, tobě jedinému věřím: byla tu teď, nebo nebyla? Já ji sám viděl, jak před chvílí proklouzla z uličky podle plotu směrem sem. Zavolal jsem a ona utekla...“

„Přísahám ti, že tu nebyla a nikdo ji zde vůbec nečekal!“

„Ale já ji viděl... To tedy musela... Zjistím hned, kde je... Sbohem, Alexeji! Ezopovi teď o penězích ani slovo, ale ke Kateřině Ivanovně jdi hned a nezapomeň: ‚Dá se poroučet, dává se poroučet, poroučet! Právě poroučet a odporoučet!‘ Popiš jí tu scénu.“

Aljoša dopis s údivem přečetl, přečetl jej dvakrát, chvíli uvažoval a náhle se zasmál tichým, sladkým smíchem. Hned sebou trhl, ten smích se mu zdál hříšný. Ale za okamžik se zasmál znova, stejně tiše a šťastně. Pomalu vložil dopis do obálky, pokřížoval se a ulehl. Zmatek v jeho duši náhle přestal. „Bože, slituj se nad nimi nade všemi, ochraňuj ty nešťastné a bouřlivé duše a veď je. Všechny cesty jsou Tvé a Ty víš, které cesty je povedou ke spáse. Ty jsi láska a všem sešleš radost!“ mumlal Aljoša a znamenal se křížem, usínaje pokojným spánkem.

KNIHA ČTVRTÁ
Drásání

I. Otec Ferapont

Časně ráno, ještě před rozedněním, Aljošu vzbudili. Starec procitil a cítil se velmi slabý, ale projevil přání vstát a předsednout do křesla. Byl úplně při vědomí. Jeho tvář byla sice značně unavená, ale jasná, skoro radostná, a pohled veselý, vldný, přívětivý: „Snad ani nepřejíji tento nastávající den,“ řekl Aljošovi; pak si vyžádal zpověď a přijímání, oboje bez odkladu. Jeho zpovědníkem byl vždycky otec Paisij. Po obou svátostech začal obřad posledního pomazání. Přišli jeromonachové a cela se ponenáhlu naplnila obyvateli pousteven. Zatím se rozednilo. Přicházeli i mnichové z kláštera. Když bohoslužba skončila, přál si starce se všemi se rozloučit a každého políbit. Protože v cele bylo těsno, ti, kteří přišli dřív, odcházeli, aby uvolnili místo dalším. Aljoša stál vedle starce, který zas předsedl do křesla. Mluvil a učil, jak mohl, a jeho hlas byl sice slabý, ale ještě dost pevný.

„Tolik let jsem vás učil, a tolik let tedy nahlas mluvil, že jsem si velmi zvykl mluvit a řeči vás učit, drazí otcové a bratří, takže mlčet by pro mne bylo i při mé nynější slabosti skoro obtížnější než mluvit,“ zažertoval, dotjaté pohlížeje na hlouček kolem sebe.

Aljoša se potom upamatoval na leccos z toho, co starce tenkrát řekl. Ale ač mluvil zřetelně a poměrně pevným hlasem, jeho řeč byla dost ne-souvislá. Mluvil o mnoha věcech, zdálo se, že chce říci všechno, že chce před smrtelnou hodinkou ještě jednou vypovědět všechno, co v životě nedopověděl, a nejen aby učil, ale jako by dychtil se všemi lidmi a tvory se podělit o svou radost a nadšení, ještě jednou v životě otevřít srdce...

„Milujte se vespolek, otcové,“ učil starce, pokud se pak Aljoša upamatoval. „Milujte lid boží. Že jsme zde a uzavřeli se v těchto zdech, proto ještě nejsme světější než jiní lidé, naopak, každý, kdo sem přišel, už tím, že přišel, přiznal si, že je horší než všichni světsí lidé a než všichni tvorové

Dmitrij nebyl doma. Domácí chatrného domku – starý truhlář se staženou ženou a synem – dávali se na Aljoša až podezřívavě. „Už třetí den tu nespí, třeba někam odjel,“ odpověděl starý na Aljošovo naléhání. Aljoša pochopil, že odpovídá podle pokynů, které dostal. Na jeho otázku, není-li u Grušeňky nebo neschovává-li se zas u Fomy (Aljoša se naschvál vytasil s takovými důvěrnostmi), všichni domácí se zatvářili postrašeně. Jsou při něm, mají ho tedy rádi, pomyslel si, to je dobře.

Konečně našel v Jezerní ulici dům Kalmýkovové. Byl to sešlý, pokřivený domek jen s třemi okny do ulice a se špinavým dvorem, uprostřed něho osaměle stála kráva. Vchod vedl se dvora do chodby. Nalevo od chodby bydlela stará domácí se starou dcerou. Obě byly patrně hluché. Když se Aljoša zeptal na štábního kapitána a svou otázku několikrát opakoval, jedna z nich konečně pochopila, že hledá jejich nájemníka, a ukázala prstem přes chodbu na dveře do lepší světnice. Celý byt štábního kapitána byla skutečně jen obyčejná venkovská světnice. Aljoša už vzal za železné držadlo, aby dveře otevřel, ale tu ho zarazilo, že uvnitř je nápadně ticho. Věděl přece od Kateřiny Ivanovny, že štábní kapitán má rodinu. Buď všichni spí, nebo mě uslyšeli přicházet a čekají, až otevřu. Radši nejdřív zaklepám, a zaklepal. Odpověď přišla, ale ne hned, teprve asi za deset vteřin. „Kdo je?“ křikl kdosi hlučným a značně rozloženým hlasem.

Aljoša otevřel a překročil práh. Ocítil se ve světnici, sice dost prostranné, ale neobyčejně přeplněné jak lidmi, tak i nábytkem a všelijakým domácím haraburdím. Vlevo byla velká ruská pec. Od pece byl natažen přes celý pokoj k levému oknu provaz a na něm visely různé hadry. U obou stěn vlevo a vpravo stály dvě postele, přikryté pletenými pokrývkami. Na jedné z nich, na levé, byly navršeny čtyři kartounové polštáře, jeden menší než druhý. Na druhé posteli vpravo ležel jen jeden velmi malý polštárek. Kousek předního kouta byl oddělen záclonou nebo prostěradlem také přehozeným přes provaz uzavírající kout. Za touto záclonou vyukovalo po straně další lůžko, ustlané na lavici a přistavené židli. Jednoduchý drhnutý mužický stůl byl z předního kouta odsunut k prostřednímu oknu. Všechna tři okna, každé se čtyřmi malými zelenavými zašlými tabulkami, byla velmi kalná a neprodyšně zavřená, takže v místnosti bylo dost dusno a málo světla. Na stole stála pánev s nedojedenými sázenými vejci, u ní ležel načatý krajíc chleba a mimo to tu byla menší láhev od vodky s nepatrnými zbytky životodárné tekutiny jen na dně.

U levé postele seděla na židli žena v kartounových šatech, připomínající dámu. V obličejí byla vyhublá a žlutá. Její nápadně vpadlé tváře svědčily hned jasně o jejím chorobném stavu. Ale nejvíc Aljoša překvapil pohled nebohé ženy. Byl důtklivě tázavý a zároveň nesmírně povýšený. Zatímco Aljoša hovořil s jejím mužem a než sama promluvila, pohlížela svýma velkýma hnědýma očima stále stejně povýšeně a tázavě z jednoho na druhého. Blízko u ní stála u levého okna poměrně nehezka dívka s řidounkými zrzavými vlasy, oblečená chudobně, ale velmi pečlivě. Když Aljoša vešel, s odporem si ho prohlédla. Vpravo, také u postele, seděla ještě jedna ženská bytost. Byl to velmi politováníhodný tvor, také asi dvacetiletá dívka, ale hrbatá, a jak se pak Aljoša dozvěděl, s odumřelýma nohama. Její berle u ní stály v koutě mezi postelí a stěnou. Podivuhodně krásné a milé oči nebohé dívky se na Aljoša podívaly s jakousi klidnou mírností. U stolu dojidal sázená vejce asi pětáctýřicetiletý pán, pomenší, hubený a drobný. Byl nazrzlý a měl nazrzlou řídkou bradku, nápadně připomínající rozjezrou starou štetku (Aljoša si potom vzpomněl, že se mu hned na první pohled mihlo hlavou toto srovnání a hlavně slovo „pimzlík“). Právě tento pán patrně předtím křikl: „Kdo je?“, protože jiný muž v pokoji nebyl. Ale když Aljoša vstoupil, prudce vyskočil z lavičky, na které seděl u stolu, a chvatně se otíraje děravým ubruskem, hnal se k návštěvníkovi.

„Mnich přišel prosit na klášter, ten ví, kde zaklepat!“ promluvila zatím hlasitě dívka v levém koutě.

Alé pán, který bžel k Aljošovi, v okamžiku se k ní na podpatku obrátil a vzrušeným, nějak selhávajícím hlasem jí odpověděl:

„To ne, Varvaro Nikolajevno, tak to není, neuhodla jste prosím! Ale dovolte, abych se zeptal,“ obrátil se zas najednou k Aljošovi, „co vás prosím přímělo, abyste navštívil... tyto hlubiny?“

Aljoša se na něho pozorně díval, viděl ho poprvé. Bylo v něm cosi nevlnidného, uchvátaného a podrážděného. Patrně se právě napil, ale opilý nebyl. Jeho obličej vyjadřoval nějakou krajní drzost a zároveň kupodivu zřejmou bážlivost. Vypadal jako někdo, kdo se dlouho podroboval a snašel to, ale najednou obrátil a chce se projevit. Nebo ještě spíš jako člověk, který by vám velice rád dal ránu, ale hrozně se bojí, že mu ji dáte vy. V jeho řeči a v intonaci dost pronikavého hlasu se ozýval jakýsi bláznovský humor, hned zlý, hned bážlivý, nestálý a rozkolísaný. Když se ptal na „hlubiny“, skoro se celý třásl, vypouil oči a přiskočil k Aljošovi tak těsně, že

návštěvník bezděky o krok ustoupil. Měl na sobě nějaký tmavý, velmi chatrný nankinový plášť, spravovaný a plný skvrn. Jeho kalhoty byly nápadně světlé, jaké nikdo už dávno nenosí, a z velmi tenounké látky, doly zmačkané, takže mu vylézaly nahoru a vypadaly, jako by z nich byl vyrostl.

„Já jsem... Alexej Karamazov...“ začal Aljoša.

„To naprosto chápu prosím,“ okamžitě odsekl pán, aby ukázal, že i bez toho ví, s kým mluví. „Já jsem zas štábní kapitán Sněgirjov prosím. Ale přece bych se rád dozvěděl, co vás právě přimělo...“

„Já přišel jen tak. Vlastně bych vám chtěl něco říct... Ovšem, když dovolíte...“

„Je-li to tak, tady je prosím židle, rače přijmout místo. To se říkalo ve starých komediích: ‚Rače přijmout místo...‘“ Štábní kapitán rychlým pohybem popadl prázdnou židli (obyčejnou mužickou z holého dřeva a ničím nepotaženou) a postavil ji div ne doprostřed pokoje. Pak popadl jinou stejnou židli pro sebe a sedl si proti Aljošovi zas tak těsně k němu, že se koleny skoro dotýkali.

„Nikolaj Iljič Sněgirjov prosím, bývalý štábní kapitán ruské pěchoty prosím, zneuctěný svými neřestmi, ale přece jen štábní kapitán. Spíš bych měl říct štábní kapitán Prosil, a ne Sněgirjov, protože od druhé poloviny života jsem začal říkat slovíčko ‚prosím‘. To slovíčko si člověk navykne v ponížení.“

„To je pravda,“ pousmál se Aljoša, „ale navykne si je nevolky, nebo úmyslně?“

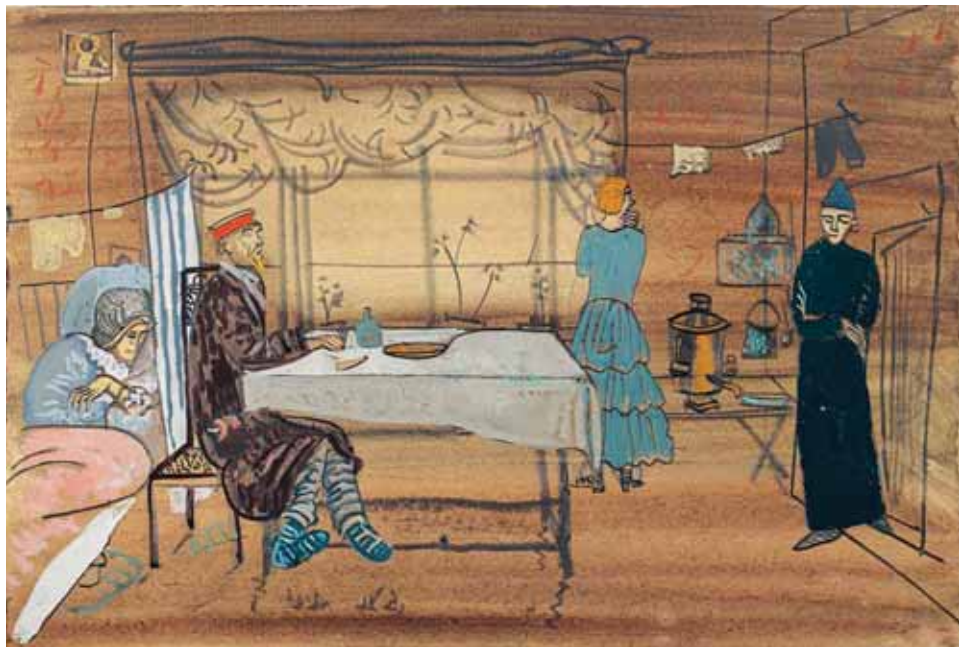
„Bůh ví, že nevolky. Nikdy jsem to neřikal, jakživ jsem neprosil, ale najednou jsem upadl a vstal jsem s tím slovíčkem. To dělá vyšší moc. Vidím, že máte zájem o soudobé otázky. Ale čím jsem mohl vyvolat takovou zvědavost, když žijí v poměrech nedovolujících pohostinství?“

„Přišel jsem... v té věci...“

„Jaké věci?“ netrpělivě ho přerušil štábní kapitán.

„Kvůli vašemu setkání s mým bratrem Dmitrijem Fjodorovičem,“ nemotorně vyhrkl Aljoša.

„Kvůli jakému setkání prosím? Snad tenkrát tomu? Tedy kvůli tomu pimzliku, starému pimzliku?“ přišoupl se štábní kapitán tak blízko, že tenkrát skutečně narazil koleny na Aljošu. Jeho rty se podivně sevřely, až byly jako nitka.

bych šel pěkně pěšourem a všechny bych prosím svezl... Bože můj, kdybych tady tak vymohl jeden ztracený dloužek, bylo by to možná dost i na tohle!"

„Bude to dost, bude!“ zvolal Aljoša. „Kateřina Ivanovna vám ještě pošle, kolik chcete, a víte, já mám taky peníze, vezměte si, kolik potřebujete, jako od bratra, jako od přítele, potom mi to vrátíte... (Vy zbohatnete, zbohatnete!) A víte, na něco lepšího nemůžete nikdy ani přijít, než je to přestěhování do jiné gubernie! V tom je vaše záchrana, hlavně pro vašeho chlapce, a měl byste to udělat co nejdřív, ještě před zimou, než budou mrazy, a napsal byste nám odtamtud a zůstali bychom bratry... Ne, to není sen!“

Div ho neobjal, takovou měl radost. Ale když na něho pohlédl, najednou se zarazil. Štábní kapitán stál s napjatým krkem a vypulenými rty, byl bledý, tvářil se nepřičetně a pohyboval rty, jako by chtěl něco vyslovit; slyšet nebylo nic, ale pořád pohyboval rty. Bylo to nějak divné.

„Co je vám?“ trhl sebou náhle Aljoša.

„Alexeji Fjodoroviči... já... vy...“ blábolivě mumlal kapitán, dívaje se na něho podivným, divokým a utkvělým pohledem s výrazem zoufalého odhodlání. Zároveň se jeho rty jako by usmívaly. „Já prosím... vy prosím... Já bych vám teď ukázal takové malé kouzlo, chcete?“ zašeptal najednou pevně a rychle už bez blábolení.

„Jaké kouzlo?“

„Kouzlo, takový hokuspokus,“ stále šeptal kapitán. Ústa se mu zkrivila na levou stranu, levé oko přimhouřil a pořád se upřeně díval na Aljošu, jako by se nemohl odtrhnout.

„Ale co je vám, jaké kouzlo?“ křikl Aljoša, už docela polekán.

„Takovéhle, podívejte se!“ zapištěl náhle štábní kapitán.

Ukázal mu obě duhově zbarvené bankovky, které po celou dobu rozmluvy držel za růžek mezi palcem a ukazovákem, najednou je zuřivě popadl, zmačkal je a pevně stiskl v pěsti pravé ruky.

„Vidíte prosím, vidíte?“ pištěl na Aljošu, bledý a rozvzteklý, pak najednou zvedl pěst do výšky a vši silou hodil obě zmačkané bankovky na pisek. „Vidíte prosím?“ zapištěl zas a prstem na ně ukázal, „tak se prosím podívejte...!“

Zvedl pravou nohu a s divokým vztekem po nich začal podpatkem dupat. Při každém dupnutí vykřikoval, až ztrácel dech:

„Tady máte vaše peníze! Tady máte vaše peníze! Tady máte vaše peníze! Tady máte vaše peníze!“

Najednou odskočil dozadu a vzpřimil se před Aljošou. Celé jeho vzeřízení vyjadřovalo nepopsatelnou hrdost.

„Řekněte všem, kdo vás poslali, že pimzlík svou čest prosím neprodává!“ zvolal s vysoko vztyčenou rukou. Pak se rychle obrátil a dal do běhu; ale neuběhl ani pět kroků, obrátil se zpátky a Aljošovi zamával. Když potom znova uběhl asi pět kroků, ještě jednou se obrátil, už naposledy, tentokrát bez pokřiveného smíchu a naopak s obličejem celým zrůzněným v pláči. Vzlykavým, selhávajícím, zajikavým hlasem rychle vyrázil:

„A co bych řekl svému chlapci, kdybych od vás vzal peníze za naši hanbu?“

Pak utíkal dál a už se neobrátil. Aljoša se za ním díval s nevyslovným smutkem. Jak chápal, že ten člověk do nejposlednější chvíle sám nevěděl, že bankovky zmačká a zahodí! Teď běžel a ani jednou se neohlédl. Aljoša věděl, že se neohlédne. Utíkat za ním a volat ho nechtěl, věděl proč. Když štábní kapitán zmizel z dohledu, Aljoša obě bankovky zvedl. Byly jen hodně pomačkány a naplocho vtlačeny do pisku, ale zůstaly nepoškozeny, a když je Aljoša rozbaloval a uhlazoval, dokonce zalupaly jako nové. Uhladil je, složil a strčil do kapsy. Pak šel podat Kateřině Ivanovně zprávu o výsledku posláni, které mu svěřila.

KNIHA PÁTÁ
Pro a proti

I. Zásnuby

Paní Chochlaková byla zas první, kdo Aljošu uviděl. Spěchala, protože se stalo něco vážného: hysterický záchvat Kateřiny Ivanovny skončil mdlobou, pak na ni padla „hrozná, strašlivá slabost, ulehla, obrátila oči v sloup a přišlo blouznění. Teď má horečku, poslaly jsme pro Gercenštuba, poslaly jsme pro tety. Tety už jsou zde, Gercenštube ještě ne. Všichni sedí v jejím pokoji a čekají. Co z toho jen bude, je v bezvědomí. Jen aby to nebyla hlavnička!“

Paní Chochlaková se zdála vážně polekána a ke každému slovu do dávala: „To už je vážné, vážné!“ jako by všechno, co se s ní dělo dřív, vážné nebylo. Aljoša jí vyslechl s bolestí. Pokusil se jí vylicít své příhody, ale přerušila ho hned při prvních slovech. Neměla čas, požádala ho, aby poseděl u Lise a tam na ni počkal.

„Nejmilejší Alexeji Fjodoroviči,“ pošeptala mu skoro do ucha, „Lise mě před chvílí podivně překvapila, ale i dojala, a proto jí v srdci všechno odpouštím. Pomyslete si, sotva jste odešel, najednou začala upřímně litovat, že prý se vám včera a dnes posmívala. Ale vždyť se vám neposmívala, jenom žertovala. A tak vážně toho litovala, div neplakala, až jsem se podívala. Dřív nikdy vážně nelitovala, když se mi posmívala; vždycky jenom v žertu. A víte, posmívá se mi každou chvíli. Ale teď to bere vážně, teď je všechno vážné. Velice jí záleží na vašem mínění, Alexeji Fjodoroviči, a můžete-li, nehněvejte se na ni a nebuďte uražen. Já sama ji také pořád jenom šetrím, protože je to taková chytrá hlavička – věřil byste tomu? Říkala mi teď, že jste byl přítelem jejího dětství, „nejvýznamnějším přítelem jejího dětství“, pomyslete si, nejvýznamnějším, a co já? Má v těch věcech velice hluboké city, ba i vzpomínky a hlavně tyhle věty a slovíčka, taková docela nečekaná slovíčka, že člověk nic takového nečeká a najednou to tu je. Nedávno to bylo kupříkladu o osně. V jejím raném dětství jsme měli

zůstal kroužek od včerejší sklenky; koňak asi přetekl. Na Aljošu dotíraly jako vždycky při nudném čekání jalové a bezvýznamné myšlenky; kupříkladu proč si sedl, když teď přišel, přesně na stejné místo jako včera, a ne někam jinam? Nakonec na něho padl velký smutek, smutek z napětí a nejistoty. Ale neseděl tam ani čtvrt hodiny a najednou se někde docela blízko ozval akord kytary. Někdo seděl nebo se právě usadil kdesi ve křoví asi dvacet kroků od něho, jistě ne dál. Aljoša si matně vzpomněl, že když včera odcházel z besidky od bratra, zahlédl jen letmo někde vlevo u plotu mezi křovinami nizoučkou starou zelenou zahradní lavičku. Na ní patrně ti lidé sedí. Ale kdo je to?

Vtom mužský hlas zapíval sladounkou fistulí s doprovodem kytary:

Nepřemožitelnou silou
toužím jenom za svou milou,
moji holubinkou bí-i-lou.
Maria, zdrávas!
Oroduj za nás!
Oroduj za nás!

Zpěv přestal. Byl to lokajský tenor a celá píseň byla také lokajská. Jiný hlas, ženský, promluvil lichotně a trochu nesměle, ale zato hodně strojeně:

„Copak že k nám tak dlouho nejdete, Pavle Fjodoroviči, copak že nás zanedbáváte?“

„Nikterakž prosím,“ odpověděl mužský hlas sice zdvořile, ale hlavně se sebejistou důstojností. Muž měl zřejmě převahu a žena si ho předcházela. Ten mužský je podle všeho Smerdakov, pomyslel si Aljoša, a dáma bude asi dcera zdejší domácí, ta, co přijela z Moskvy, nosí šaty s vlečkou a chodí si k Marfě Ignatjevně pro polívku.

„Já mám hrozně ráda tyhlety veršičky, když jsou hezké,“ pokračoval ženský hlas. „Proč nezpíváte dál?“

Hlas znovu spustil:

Carské koruny sláva –
došla od milé zpráva,
aby zůstala zdrá-á-va.

velice snažně, abyste se mu o mně a o tom, co jsem řekl, nezmiňoval, po-
něvadž on by mě prosím dovedl pro nic za nic.“

„Bratr Ivan pozval dnes Dmitrije do hospody?“ rychle opakoval Al-
joša.

„Ano, prosím.“

„Do hospody U hlavního města na náměstí?“

„Právě tam.“

„To je docela možné!“ zvolal rozdechveně Aljoša. „Děkuji vám, Smer-
ďakove, to je důležitá zpráva. Hned tam půjdu.“

„Neproзраďte mě prosím,“ zavolal za ním Smerďakov.

„Ne ne, zajdu tam jako náhodou, budete bez starosti.“

„Kampak jdete, otevřu vám vrátka!“ křikla ještě Marie Kondraťevna.

„Ne, tudy je to blíž, převezu zase přes plot.“

Ta zpráva Aljošou hrozně otrásla. Rozběhl se k hospodě. Jít do hos-
pody v jeho šatu se neslučelo, mohl se leda poptat u vchodu a dát si bratry
vyvolat. Ale sotva došel k hospodě, otevřelo se tam okno, v něm se objevil
Ivan a zavolal na něho:

„Aljošo, mohl bys jít sem ke mně? Byl bych ti moc vděčný.“

„Jistěže bych mohl, jenom nevím, jak to udělat, když jsem takhle ob-
lečen.“

„Já jsem zrovna ve zvláštním pokoji, pojd' ke vchodu, běžím ti na-
proti...“

Za minutu Aljoša seděl vedle bratra. Ivan byl sám a obědval.

III.

Bratři se seznamují

van sice nebyl ve zvláštním pokoji, ale prostě u okna na
místě odděleném zástěnou, takže ostatní hosté stejně
nemohli vidět, kdo tam sedí. Byla to první místnost
u vchodu, s bufetem podél boční zdi. Každou chvíli
se tudy míhali sklepníci. Jediný host, staříčkův vojenský
vyslouzilec, tam pil v koutku čaj. Zato v ostatních míst-

nostech hostince vládli obvyklý hospodský rámus, rozléhalo se volání na
sklepníky, otvírání pivních lahví, nárazy kulečnickových koulí a do toho
drněl hrací stroj. Aljoša věděl, že Ivan do této hospody skoro nikdy ne-
chodí a že vůbec o hospody nestojí; je zde tedy patrně jen proto, aby se
podle svého vzkazu sešel s Dmitrijem, ale Dmitrij nepřišel.

„Pamatuji se na všechno, Aljošo, pamatuji se na tebe až do tvých jede-
nácti let, mně šlo tenkrát na patnáctý rok. Patnáct a jedenáct, to je takový
rozdíl, že bratři v těch letech nikdy nebývají kamarádi. Nevím ani, měl-li
jsem tě rád. Když jsem odjel do Moskvy, v prvních letech jsem na tebe
vůbec ani nevzpomínal. Potom, když ses i ty dostal do Moskvy, setkali
jsme se myslím někde jen jednou. A teď už tu žiju čtvrtý měsíc a dosud
jsme spolu nepromluvíli. Zítřa odjízdim, a tak jsem tu seděl, zrovna jsem
si myslel: jak se s ním sejit, abychom se rozloučili, a vtom ty jdeš kolem.“

„A tys o to setkání se mnou tolik stál?“

„Velmi. Chci se s tebou jednou provždy seznámit a taky tebe seznámit
se sebou. A zároveň se rozloučit. Podle mne je nejlepší seznámit se před
rozchodem. Viděl jsem, jak ses na mne celé ty tři měsíce díval. V tvých
očích bylo nějaké neustálé očekávání, a to já právě nesnáším, proto jsem
se k tobě nepřiblížil. Ale nakonec jsem se naučil si tě vážit. Ten človíček
stojí pevně, řekl jsem si. Všimni si. Všimni si, že se teď sice směju, ale mluvím vážně.
Vždyť ty stojíš pevně, že ano? Já mám takové pevné lidi rád, ať už stojí na
čemkoliv, a i když jsou to takoví malí kloučci jako ty. Tvůj očekávající poh-
led mi nakonec přestal být protivný, a dokonce jsem začal mít ten očē-
kávající pohled rád... Zdá se, že mě máš z nějakého důvodu rád,
Aljošo, ne?“

„Mám, Ivane. Bratr Dmitrij o tobě říká: Ivan je hrob. Já zas o tobě
říká: Ivan je hádanka. Jsi pro mne i teď hádanka, ale něco jsem už v tobě
pochopil – zrovna teprve dnes ráno!“

„A copak je to?“ zasmál se Ivan.

„Ale nebudeš se zlobit?“ zasmál se i Aljoša.

„No tak?“

„No že jsi zrovna takový mladík jako všichni ostatní třiaadvacetiletí
mladici, zrovna tak mladý, mladinký, svěží a milý kluk, zkrátka kluk ze-
lená! Tak co, urazil jsem tě hrozně?“

„Naopak, překvapil jsi mě shodou!“ vesele a vřele zvolal Ivan. „Věřil
bys, po našem setkání u ní jsem myslel pořad jen na tu svou třiaadvaceti-

Ignatjevna, a nic se mu nestalo. Dostat se k němu a vynést ho ze sklepa na světlo boží bylo sice obtížné, ale požádali sousedy o pomoc a jakž takž to dokázali. Při celé té proceduře byl přítomen i Fjodor Pavlovič a také sám pomáhal, zřejmě polekán a zaražen. Nemocný však nenabýval vědomí: záchvaty sice načas přestávaly, ale zase se vracely a všichni usoudili, že to bude stejné jako loni, kdy také náhodou spadl z púdy. Vzpomněli si, že mu tenkrát přikládali na hlavu led. Ve sklepe se ještě nějaký našel a Marfa Ignatjevna to zařídila. Fjodor Pavlovič poslal k večeru pro doktora Gerčenštuba a ten hned přišel. Když nemocného pečlivě prohlédl (byl to nejpečlivější a nejsvědomitější lékař v celé gubernii, letitý a ctihodný stařeček), usoudil, že je to mimořádně silný záchvat a „může být nebezpečný“. On, Gerčenštube, prý dosud všemu nerozumí, ale nepomohou-li nyníjší prostředky, rozhodne se zítra ráno pro jiné. Nemocný byl uložen v přístavku do pokojíku vedle bytu Grigorije a Marfy Ignatjevny.

Potom Fjodora Pavloviče už celý den pronásledovalo jedno neštěstí za druhým: oběd uvařila Marfa Ignatjevna a polévka byla ve srovnání se Smerďakovými výrobky jako pomyje, slepice zas tak přesušená, že prý se vůbec nedala rozžvýkat. Na trpké, ač spravedlivé pánovy výčitky Marfa Ignatjevna namítla, že slepice byla tak jako tak stará a ona sama prý se nikdy na kuchaře neučila. K večeru přišla další svizele: Fjodor Pavlovič se dozvěděl, že Grigorij, jenž už třetí den postonoval, nadobro ulehл se zlým ústřelem v kříži. Fjodor Pavlovič vypil co nejdřív svůj čaj a zavřel se sám v domě. Byl v hrozně napjatém očekávání. Vždyť právě toho večera čekal Grušeňku už skoro najisto, aspoň Smerďakov ho hned ráno ujistil, že „slibila prosím už s určitostí, že přijde“. Srdce neúnavného starce nepokojně bilo, chodil po svých prázdných pokojích a naslouchal. Musel se mít na pozor: někde na ni třeba číhá Dmitrij, a jakmile Grušeňka zaklepe na okno (Smerďakov už předešlým Fjodoru Pavloviči ohlásil, že jí vyřídil, kde a jak má klepat), musí jí co nejrychleji otevřít a rozhodně ji ani chvilku zbytečně nezdržovat v síni, aby se snad, bůh uchovej, něčeho nelekla a neutekla. Fjodor Pavlovič měl starosti, ale jeho srdce se ještě nikdy nestáplо v tak sladkých nadějích: vždyť se mohlo říci skoro najisto, že Grušeňka tentokrát už opravdu přijde...!

KNIHA ŠESTÁ
Ruský mnich

I.

Starec Zosima a jeho hosté

Když Aljoša s úzkostí a bolestí v srdci vstoupil do starcovy cely, zůstal stát takřka užaslý. Místo umírajícího nemocného, snad už v bezvědomí, jak se obával, uviděl starce najednou sedět v křesle, a ač byl vysílený a slabý, vypadal čile a vesele. Byl obklopen hosty, s nimiž tiše a radostně rozmlouval. Ostatně vstal z postele teprve asi čtvrt hodiny před Aljošovým příchodem; hosté se shromáždili v jeho cele už předtím a čekali, až se vzbudí, protože otec Paisij je s pevnou důvěrou ubezpečil, že „učitel najisto vstane, aby ještě jednou pohovořil s miláčky svého srdce, jak ještě ráno sám pravil a slíbil“. Tomu slibu a vůbec každému slovu umírajícího starce otec Paisij neochvějně věřil. Kdyby ho viděl v úplném bezvědomí, ba kdyby starce už nedýchal, ale otec Paisij by měl jeho slib, že ještě jednou vstane a rozloučí se s ním, neuvěřil by snad ani smrti a stále by čekal, že se umírající vzpamatuje a splní, co slíbil. A když otec Zosima k ránu odcházel na lože, skutečně mu řekl: „Nezemřu dříve, dokud se ještě jednou neutěším hovorem s vámi, miláčkové moji, dokud nepohlédnu na vaše milé tváře a ještě jednou vám neotevřu srdce.“ Na tuto patrně poslední schůzku u starce přišli jeho nejoddanější přátelé z dávných let. Byli čtyři: jeromonachové otec Josef a otec Paisij, pak představený pousteven a také jeromonach otec Michail, ještě dost mladý a nijak příliš učený mnich. Byl to muž prostého původu, ale pevného ducha, neochvějně a prostě věřící, napohled přísný, ale s hluboce dobrotivým srdcem, ač to zřejmě tajil, jako by se za to styděl. Čtvrtý host byl už docela staříčkový prostínký mnich z nejhudšího rolnického stavu bratr Anfim. Snad ani neuměl dobře číst, byl mlčenlivý a tichý, málokdy s někým promluvil, mezi pokornými nejpokornější. Vypadal jako někdo, kdo se navždy zalekl něčeho velkého a hrozného, co jeho rozum nemůže obsáhnout. Toho jakoby ustrašeného člověka měl starce Zosima velmi rád

„Je to možné,“ zvolám a sprásknu ruce, „že tak drobná příhoda ve vás vyvolala takové odhodlání?“

„Mé odhodlání se rodilo tři roky,“ odpovídá mi, „a váš příběh je pouze popohnal. Když jsem vás viděl, vyčítal jsem si a záviděl vám,“ řekne mi až drsně.

„Lidé vám nebudou ani věřit,“ upozorňuji ho, „je to už čtrnáct let.“

„Mám důkazy, rozhodně důkazy. Předložím je.“

Tu se rozpláču a zlobím ho.

„Jen jedno mi povězte, jen jedno!“ říká mi (jako by teď všechno záviselo na mně). „Co žena, co děti? Má žena snad umře zármutkem a děti, i když neztratí šlechtictví a majetek, budou to navždycky děti trestance. A má památka, jakou památku po sobě zanechám v jejich srdcích!“

MLčím.

„A rozloučit se s nimi, navždycky je opustit? Vždyť to bude navždy, navždy!“

Sedím a v duchu si šeptám modlitbu. Konečně vstanu, jde na mne hrůza.

„Tak co?“ dívá se na mne.

„Jděte,“ říkám mu, „přiznejte se. Všechno pomine, jen pravda zůstane. Vaše děti pochopí, až dorostou, jaká ušlechtilost byla ve vašem odhodlání!“

Odešel ode mne tenkrát, jako by se byl opravdu rozhodl. Ale přece ke mně pak chodil víc než čtrnáct dní každý večer, stále se připravoval, stále se nemoohl rozhodnout. Zmučil mé srdce. Jednou přijde odhodlaný a mluví pročitěně:

„Vím, že pro mne nastane ráj, nastane v té chvíli, kdy se přiznám. Čtrnáct let jsem byl v pekle. Chci trpět. Vezmu na sebe utrpení a začnu žít. S bezprávím projdeš světem, ale zpátky nemůžeš. Teď se neodvažuji milovat svého bližního, ba ani své děti. Bože můj, snad to děti přece pochopí, co mě stálo mé utrpení, a neodsoudí mě! Bůh není v síle, nýbrž v pravdě.“

„Všichni pochopí vaši statečnost,“ říkám mu, „a ne-li hned, jistě ji pochopí později, protože jste sloužil pravdě, vyšší pravdě, nadpozemské...“

A odejde ode mne jakoby utěšen, ale zítra zas přijde rozhněvaný, bledý a mluví posměšně:

„Pokaždé, když k vám přijdu, díváte se tak zvědavě, jako byste se ptal: Ještě ses nepřiznal? Jen počkejte, tak příliš mnou nepohrdejte. Není to

Starcova smrt přišla vskutku zcela neočekávaně. Všichni, kdo se u něho toho posledního večera shromáždili, chápali sice plně, že jeho konec je blízký, ale přece si nemohli představit, že nastane tak nenadále. Jak jsem už uvedl, jeho přátelé, když ho v tu noc viděli napohled tak čilého a hovorného, byli naopak přesvědčeni, že jeho zdravotní stav se značně zlepšil, i když snad jenom na krátkou dobu. Ještě pět minut před jeho skonek, vyprávěli pak s podivem, se nedalo nic tušit. Náhle pocítil patrně prudkou bolest v prsou, zbledl a pevně si přitiskl ruce k srdci. Všichni hned vstali ze svých míst a přiskočili k němu. Ale ač trpěl, stále na ně ještě s úsměvem pohlížel, pak se tiše svezl z křesla na kolena, sklonil tvář k zemi, rozpjal ruce a s modlitbou, líbaje zem jako v radostném vytržení (jak sám učil), tiše a radostně odevzdal duši Bohu. Zpráva o starcově smrti se hned rozšířila po poustevnách a došla do kláštera. Nejbližší nebožtíkovi přátelé a ti, komu to ukládala řehole, začali upravovat tělo zemřelého podle starobylého ritu a všichni mnichové se shromáždili v kostele. Jak se pak z doslechu vyprávělo, dostala se zpráva o úmrtí ještě před svítáním do města. K ránu takřka celé město mluvilo o té události a množství občanů se hrnulo ke klášteru. Ale o tom promluvíme v další knize a teď jen dodáme, že ještě než uplynul den, stalo se něco pro všechny tak neočekávaného a podle dojmu, kterým to působilo v klášteře i v městě, tak podivného, znepokojivého a matoucího, že i dodnes, po tolika letech, se zachovala v našem městě na ten pro mnoho lidí tak pohnutý den nejživější vzpomínka...

KNIHA SEDMÁ
Aljoša

I. Hnilobný zápach

Tělo zesnulého jeroschimonacha a poustevníka otce Zosimy bylo připraveno k pohřbení podle platného obřadu. Těla zemřelých mnichů a poustevníků se, jak je známo, neomývají. „Jestliže některý z mnichů odejde k Pánu (praví Velký rituál), onen mnich (to jest k tomu určený) otírá jeho tělo teplou vodou, učiniv dříve houbou znamení kříže na čele zemřelého, na jeho prsou, na rukou, na nohou a na kolenu, ale nic víc.“ To všechno vykonal sám otec Paisij. Po otírání oblékl zemřelého do jeho mnišského šatu a zavinul ho do mnišského pláště, který podle zvyku našl, aby mohl tělo zavinout křížem. Na hlavu mu nasadil kápi s osmiramenným křížem. Kápě zůstala rozhalená a tvář zemřelého zahalili černou rouškou. Do rukou mu vložili ikonu Spasitele. Takto upravenou mrtvolu uložili ráno do rakve (už dávno dřív připravené). Rakev se pak rozhodli ponechat celý den v cele (v prvním větším pokoji, v němž starec zažíval přijímal návštěvy mnichů i světských osob). Protože zemřelý byl jeroschimonachem a poustevníkem, měli nad ním jeromonachové a diákoní čist nikoliv žaltář, nýbrž evangelium. Čtení zahájil hned po pannychidě otec Josef. Otec Paisij, který projevil přání čist pak celý den a noc, byl zatím spolu s otcem představeným poustevníkem příliš zaměstnán a měl starosti, protože mezi klášterními bratry i mezi množstvím světských návštěvníků, přicházejících z klášterních hostinců a z města, se začalo nadejdnou čím dál tím víc projevovat něco neobvyklého, jakési neslýchané, ba „neslušné“ rozechvění a netrpělivé očekávání. Jak představený, tak i otec Paisij se usilovně snažili nepokoj a vzrušení uklidnit.

Když se už dost rozednilo, začali přijíždět z města někteří návštěvníci s nemocnými, hlavně s dětmi – snad na tu chvíli zvlášť čekali. Zřejmě doufali v zázračnou léčivou moc, která se podle jejich víry musela neprodleně projevit. Tu se teprve ukázalo, jak si u nás všichni zvykli považovat

nějaký světský mladíček, nestálý a nezralý. Odejdi, otče, poručím ti to!¹ zahřměl nakonec.

„Odejdu,“ řekl otec Ferapont, jakoby trochu zaražen, ale stále tak hněvivě. „Vy učenci! Z velkého rozumu se vynášíte nad mou nepatrnost. Přišel jsem do kláštera neučení a zapomněl jsem tady i to, co jsem znal, sám Bůh mě maličkého uchránil před vaší přemoudřelostí...“

Otec Paisij před ním stál a vytrvale čekal. Otec Ferapont chvíli mlčel, pak si najednou pravou rukou tesklivě podepřel tvář, a dívaje se na rakev zemřelého starce, zpěvavě pokračoval:

„Nad ním budou zítra zpívat *Pomocníka a ochránce*, slavný kánon, a nade mnou, až zdechnu, jenom ten maličký chvalozpěv *Jaká sladkost života*,“¹ nařikal pláčivě. „Zpychli jste a povýšili jste se, toto místo je zpusťlé!“ zaječel náhle jako šílený, mávl rukou, rychle se obrátil a rychle sestoupil po schůdkách ze zápraží. Dole čekající zástup zaváhal; někteří šli hned za ním, jiní zůstali, protože cela byla pořád ještě otevřena; otec Paisij vyšel za Ferapontem na zápraží, stál tam a pozoroval ho. Starý fanatik byl v ráži a skutečně ještě neskončil: když ušel asi dvacet kroků, najednou se obrátil k zapadajícímu slunci, zdvihl vysoko obě ruce, a jako by ho podřal, zhroutil se k zemi s náramným křikem:

„Můj Bůh zvítězil! Kristus zvítězil nad zapadajícím sluncem!“ zaječel zběsile, vztahuje ruce k slunci. Pak padl na tvář, hlasitě se rozeřtkal jako malé dítě, až se vzlyky celý otfásal, a ruce rozepljal po zemi. Tu se k němu všichni vrhli, ozvaly se výkřiky a ohlas jeho vzlyků... Všech se zmocnila jakási nepřítčnost.

„Hle, kdo je svatý! Hle, kdo je spravedlivý!“ bylo slyšet už nebojácné hlasy. „Tento by měl být starcem!“ dodávali jiní hněvivě.

„Ten starcem nebude... Odmítne to... Nebude podporovat tu zatracenou novotu... nebude se opíčit po jejich nesmyslech,“ zasáhly hned další hlasy. Těžko říci, co by se bylo stalo, tu však zaznělo zvonění k bohoslužbě. Všichni se pokřížovali. Vstal i otec Ferapont, poznamenal se křížem a zamířil ke své cele; ani se neohlédl a stále ještě cosi vykřikoval, ale bylo to už docela nesouvislé. Někteří ho následovali, ale bylo jich málo a většina

¹ Při odnášení zemřelého mnicha z cely do kostela a po obřadu z kostela na hřbitov se zpívají chvalozpěvy *Jaká sladkost života*. Byl-li zemřelý jeromonachem, zpívá se kánon – *Pomocník a ochránce*. (Pozn. aut.)

„Mně je to jedno... kam chceš.“

„Tak půjdeme ke Grušeňce, co? Půjdeš?“ řekl konečně Rakitin. Bázlivým napětím se celý až třásl.

„Tak pojďme ke Grušeňce,“ hned klidně přisvědčil Aljoša. Rakitina ten rychlý a klidný souhlas tak překvapil, že div neodskočil dozadu.

„No ne...! Tohle!“ vykřikl nejdřív užasle, ale pak hned pevně uchoпил Aljošu v podpaždí a rychle ho odváděl po pěšině, stále ještě v hrozném strachu, že si to rozmyslí. Šli mlčky. Rakitin se bál i mluvit.

„Ta bude mít ale radost, to bude radost...“ zamumlal, ale zas se odmlčel. Pro Grušeňčinu radost k ní ovšem Aljošu netáhli; byl praktický člověk a bez vyhlídky na nějaký vlastní prospěch nic nepodnikal. Teď měl takovou vyhlídku dvojí; za prvé se mstivě těšil, že uvidí „hanbu spravedlivého“ a pravděpodobně „pád“ Aljoši, který žil dosud svatě, ale teď upadne do hříchu; to si Rakitin už předem vychutnával a za druhé pomýšlel na jistý pro sebe velmi vítaný hmotný prospěch, o kterém promluvíme níže.

Tak ona podle všeho přišla taková chvilka, řekl si pro sebe pobaveně a nenávisťně, a my tedy tu chvilku pěkně chytíme za pačesy, protože se nám náramně hodí.

III. Cibulka

rušeňka bydlela v nejrušnější části města blízko Katedrálního náměstí, v malém dřevěném přístavku na dvoře domu vdovy po kupci Morozovovi. Tento dům byl velká zděná jednopatrová budova, stará a velmi osklivá; žila v něm osaměle sama majitelka, stará žena, s dvěma neteřemi, také značně letitými slečnami. Pronajímat svůj přístavek nemusela a každý věděl, že když ho už před čtyřmi lety přenechala Grušeňce, udělala to, jen aby se zavděčila svému příbuznému, kupci Samsonovovi, o němž bylo známo, že je Grušeňčiným příznivcem. Říkalo se, že zárlivý kupec umístil svou „favoritku“ u Moro-

zovově, protože si původně představoval, že stařena bude bdělým okem dohlížet na její chování. Ale brzy se ukázalo, že bdělé oko je zbytečné, takže Morozovová Grušeňku nakonec jen málokdy vidala a zbytným dohledem jí vůbec neobtěžovala. Byly to ovšem už čtyři roky, co starý Samsonov přivezl z gubernálního města do tohoto domu nesmělou a ostýchavou osmnáctiletou dívku; byla štíhlounká a hubená, zádumčivá a smutná, ale od té doby uteklo už mnoho vody. O divčíně dřívějším životě ve našem městě vědělo jen málo a nic spolehlivého; lidé se nedozvěděli víc ani v poslední době, když se už mnozí začali zajímat o takovou krasavici, v jakou se Agraftova Alexandrovna za čtyři roky proměnila. Proslýchalo se jenom, že když jí bylo teprve sedmnáct, kdosi ji svedl, snad nějaký důstojník, a hned ji opustil. Prý odjel, někde se oženil a Grušeňku nechal v hanbě a bídě. Říkalo se také, že ji Samsonov sice opravdu vytrhl z bíd, ale pochází prý ze slušné rodiny, je dcera nějakého pomocného diákona nebo něco podobného.

A tu tedy z citlivého, přehlíženého, ubohého sirotčeka vyrostla ve čtyřech letech ruměná a statná ruská krasavice, žena smělé a rázné povahy, pyšná a útočná. Vyznala se v peněžních věcech, byla ziskuchtivá, lakomá a opatrná, takže se jí už podařilo, ať poctivě nebo nepoctivě, našetřit si brzy, jak se o ní říkalo, vlastní majetek. V jedné věci se všichni shodovali: Grušeňka nebyla snadno přístupná a kromě jejího starého ochránce se za celé ty čtyři roky nenašel nikdo, kdo by se mohl pochlubit její přízní. Bylo to spolehlivé faktum, protože o získání této přízně usilovalo nemálo uchazečů, hlavně v posledních dvou letech. Ale všechny jejich snahy byly marné: sebevědomá mladá žena jim kladla tak pevný a posměšný odpor, že někteří nápadníci se museli dát na ústup dokonce po komických a poputných zkušenostech. Vědělo se také, že se v posledním roce pustila do takzvaných „spekulací“, projevila v tom oboru mimořádné schopnosti a mnoho lidí o ní nakonec prohlásilo, že je učiněná židovka. Peníze na úrok sice nepřijímala, ale bylo známo, že kupříkladu ve spolku se starým Karamazovem nějaký čas skutečně skupovala za babku směnky, platila desetník za rubl nominální hodnoty a potom utržila na některých těch směnkách po rublu za desetník.

Vdovec Samsonov, velký boháč, byl skoupý a neúprosný. Tyranizoval své dospělé syny, ale když v posledním roce ulehl, protože mu opuchlé nohy už nesloužily, dostal se pod značný vliv své chráněny, kterou nejdřív

„Třetího pak dne stala se svatba v Káni Galilejské,“ četl otec Paisij, „a byla matka Ježíšova tam. A pozván jest také Ježíš i učedníci jeho na tu svatbu.“

Svatba? Co je to... svatba..., vířilo Aljošovou myslí, taky ona je šťastná... jela na hostinu... Ne, nuž s sebou nevzala, nuž nevzala... To bylo jenom „truchlivé“ slovo... Nu... truchlivá slova se musí odpouštět, to jistě. Truchlivá slova utěšují... bez nich by byl lidský zármutek příliš těžký... Rakitin zašel do uličky. Dokud bude Rakitin myslet na urážky, které se mu staly, bude vždycky odcházet do uličky... Ale silnice... silnice je rovná, jasná, křišťálová a na konci je slunce... Jak ...? Co to čte?

„Když se pak nedostalo vína, řekla matka Ježíšova jemu: Vína nemají...“ slyšel Aljoša.

Ach ano, byl bych to přeslechl a nechtěl jsem, mám to místo rád. Je to Kána Galilejská, první zázrak... Ten zázrak, ano, ten libezný zázrak! Kristus nenavštívil zármutek, ale radost člověka, a svým prvním zázrakem pomohl lidské radosti... „Kdo miluje lidi, miluje i jejich radost...“ To říkával nebožtík každou chvíli, byla to jedna z jeho hlavních myšlenek... „Bez radosti se nedá žít,“ říká Mífa... Ano, Mífa... „Všechno, co je pravdivé a krásné, je vždycky plně odpuštění,“ to zas říkával on...

„Dí jí Ježíš: Co mně a tobě, ženo? Ještě nepřišla hodina má. Dí matka jeho služebníkům: což by koli vám řekl, učíte.“

Učíte... Radost, radost nějakých chudých, velice chudých lidí... Jistě chudých, když ani na svatbu neměli dost vína... Historikové taky píší, že u jezera Genezaretského a ve všech těch místech žilo tenkrát nejméně obyvatelstvo, jaké si jen můžeme představit... A jiné velké srdce jiné velké bytosti, která tam byla, srdce jeho matky, vědělo, že nepřišel, jen aby přinesl svou strašlivou velkou oběť. Vědělo, že je přístupný a upřímnému prostinkému veselí nějakých nevědomých, nevzdělaných, bezelstných lidí, kteří ho vlídně pozvali na svou nuznou svatbu. „Ještě nepřišla má hodina,“ řekl jí s tichým úsměvem (jistě se na ni mírně usmál)... Opravdu, což snad sestoupil na zem proto, aby rozmnožoval víno na chudobných svatbách? A přece tam šel a přece splnil její prosbu... Teď zase čte.

„Řekl jim Ježíš: Naplňte ty štoudevy vodou. I naplnili je až do vrchu.

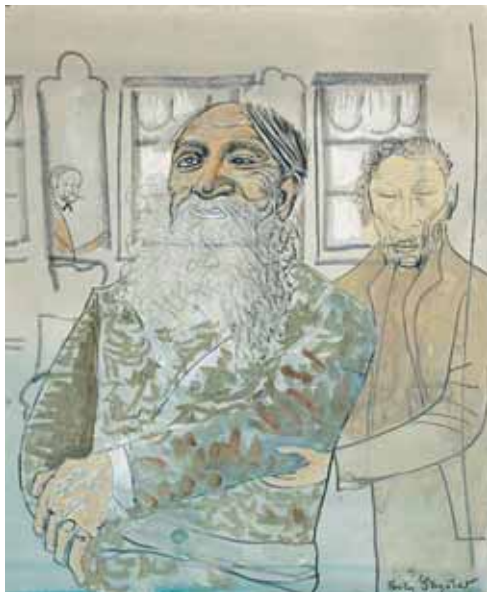
I dí jim: Nalévejtež již a neste vrchnímu správci svatby. I nesli.

A jakž okusil vrchní správce svatby té vody, vínem učiněné (nevěděl

КНИГА ОСМА
Міѣ

I.

Kuzma Samsonov

Ale Dmitrij, jemuž Grušeňka, odlétajíc do nového života, vzkázala poslední pozdrav a odkázala mu, aby navždy pamatoval na hodinku její lásky, vůbec nevěděl, co se s ní stalo, a prožíval v té chvíli také hrozný zmatek a starosti. Poslední dva dny byl v tak neslychaném stavu, že skutečně div neonemocněl zánětem mozku, jak potom sám říkal. Aljoša ho den předtím nemohl dopoledne najít a Ivanovi se téhož dne nepodařilo setkat se s ním v hostinci.

Bytní v bytečku, který měl najatý, na jeho příkaz zatajili, kde se zdržuje. On sám se ty dva dny doslovně vrhal na všechny strany „v boji se svým osudem a v pokusech o záchranu“, jak se později vyslovil, a v jisté naléhavé záležitosti dokonce na několik hodin vyrazil z města, ačkoliv se tolik bál odjet a pustit Grušeňku i jen na chvíli z očí. To všechno se později zjistilo velice podrobně a průkazně, ale teď uvedeme jen nejzákladnější fakta z průběhu těch hrozných dvou dnů jeho života těsně před katastrofou, která ho tak nenadále postihla.

Grušeňka ho sice hodinku milovala opravdu a upřímně, to je pravda, ale zároveň ho někdy skutečně kruté a nelitostně trápila. Nejhorší bylo, že se nemohl nic dozvědět o jejich úmyslech. Nedaly se z ní vymámit po dobrém ani po zlém: zanic by nepovolila, jen by se rozhněvala a odvrátila se od něho, to tenkrát jasně chápal. Tušil docela správně, že i ona prožívá nějaký zápas, nezvykle nad něčím váhá, k něčemu se odhodlává a pořád se nemůže odhodlat. Proto také měl ne bezdůvodně a s úzkostí v srdci za to, že ho Grušeňka chvílemi musí s jeho vášní nenávidět. Snad to tak i bylo, ale přece jen nechápal, co vlastně Grušeňku souží. Celý svůj bolestný problém viděl jen ve dvojí možnosti: buď on, Míťa, nebo Fjodor Pavlovič.

Zde musíme v této souvislosti uvést jednu nepochybnou skutečnost: Míťa byl zcela přesvědčen, že Fjodor Pavlovič jistě nabídne (a možná

ale přece jste snad schopni mluvit a rozumět... jinak... jinak ničemu nerozumím!"

„Ty seš barvíř!“

„Pro milosrdenství boží, já jsem Karamazov, Dmitrij Karamazov, mám pro vás návrh... výhodný návrh... velice výhodný... právě o tom hájí.“

Mužik si vážně hladil bradu.

„Ne, ty jsi převzal dodávku a ukázalo se, že seš darebák. Ty seš darebák!“

„Ujišťuji vás, že se mýlíte!“ zoufale lomil rukama Mífa. Mužik si pořád hladil bradu a najednou potutelně přimhouřil oči.

„Ty mi ukáž tohle: ukáž mi takový zákon, že se smějí dělat podfuky! Slyšíš? Seš darebák, rozumíš?“

Mífa zamračeně pooděšel a náhle jako by ho něco kleplo do hlavy, jak se pak vyjádřil. V jediném okamžiku se mu nějak rozsvítilo, „zaplanula pochoďen a všechno jsem pochopil“. Stál tu, trnul a žasl, že mohl on, přece jen rozumný člověk, naletět na takový nesmysl, zabřednout do takového dobrodružství a vytrvat v něm skoro celý den a noc, tahat se s tím Chlupatým, dávat mu obklady na hlavu...

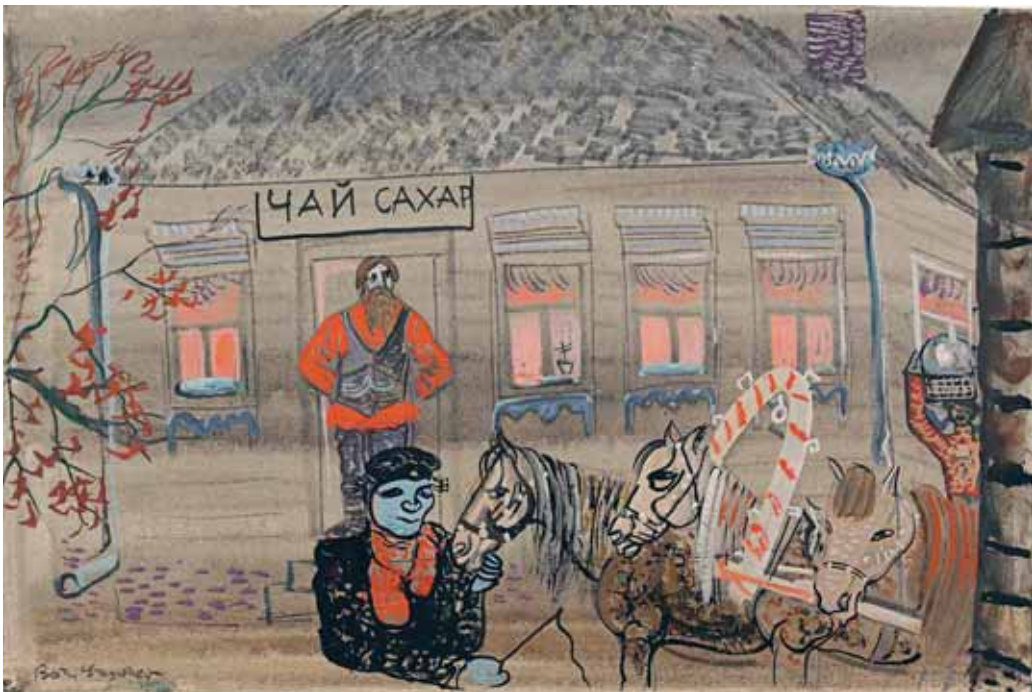
Nu, chlap je opilý, opilý namol a vydrží pit ještě týden – nač bych tu čekal? A co když mě sem Samsonov poslal naschvál? Co když ona... Ó, bože, co jsem to provedl...!

Mužik seděl, díval se na něho a poškleboval se. Jindy by byl Mífa toho hlupáka ve vzteku snad zabil, ale teď byl sám slabý jako dítě. Pokojně přistoupil k lavičce, vzal svůj plášť, oblékl si jej a vyšel ze světnice. V druhé světnici hajného nenašel, nikdo tam nebyl. Vytáhl z kapsy padesát kopějek v drobných a nechal je na stole za nocleh, svíci a vyrušení. Vyšel z hájovny a uviděl kolem jen les, nic jiného. Šel nazdarfbůh, nevěděl ani, má-li se dát od hájovny vpravo nebo vlevo; včera večer, když sem spěchal s batuškou, nevyšim si cesty. Nebyla v něm žádná pomstychtivost, ani proti Samsonovovi. Šel uzounkou lesní pěšinou bezmyšlenkovitě a ztraceně, se „ztracenou myšlenkou“ a vůbec se nestaral, kam jde. Každé dítě by ho bylo mohlo přemoci, tak zeslábl náhle na duši i na těle. Přesto se jakž takž dostal z lesa a najednou se před ním rozprostřela nedohledná rovina posekaných, holých polí.

Jaké zoufalství, jaká smrt kolem dokola! uvažoval, stále kráčeje dál a dál.

neznámená, že jsem nadal celému Polsku. Jeden lajďák není Polsko. Jen mlč, chlapče hezká, a jez bonbóny.“

„To jsou ale! Jako by nebyli lidí. Proč se nechtěji smířit?“ divila se Grušeňka. Pokročila kupředu k tanci. Sbor spustil *To moje stavení, to nové stavení*. Grušeňka pohodila hlavou, pootevřela ústa, usmála se a už mávla šátkem, ale najednou na místě silně zavrvorala a zaražené zůstala stát uprostřed pokoje.

„Je mi mdlo,“ řekla vysíleně, „odpusťte, je mi mdlo, nemohu... Omlouvám se...“

Uklonila se sboru, pak se ukláněla postupně na všechny strany.

„Omlouvám se... Odpusťte...“

„Přebírala slečinka přebírala, hezounká slečinka,“ ozývalo se.

„Ona prosím moc pila,“ hihňavě vysvětlil děvčatům Maximov.

„Míto, odvez mě... odnes mě, Míto,“ požádala bezmocně. Míta k ní přiskočil, vzal ji do náruče a se svou drahocennou kořistí běžel za záclonu.

No, teď abych šel, pomyslel si Kalganov, vykročil z modrého pokoje a zavřel za sebou obě křídla dveří.

Ale ve větší světnici hýření pokračovalo a bylo čím dál hluchnější. Míta položil Grušeňku na postel a polibkem se jí vpil do rtů.

„Nesahej na mne...“ úpěnlivě zaprosila, „nesahej na mne, dokud nejsem tvá... Řekla jsem, že jsem tvá, ale nesahej na mne... ušetř mě... Když jsou tady vedle, to nejde. Je zde on. Je tu odporně.“

„Poslouchám! Nepřemýšlím... zbožně tě uctívám...!“ mumlal Míta.

„Ano, je tu odporně, hnusně.“ Nepustil ji z náruče a poklekl u postele.

„Vím, že jsi zvíře, ale jsi šlechtetný,“ promluvila těžkým jazykem, „musí to být počestné... teď už to bude počestné... a taky my budeme počestní, taky my budeme hodní, ne zvířata, ale hodní... Odvez mě, odvez mě daleko, slyšíš... Tady nechci, ale daleko, daleko...“

„O ano, ano, jistě!“ tiskl ji v objetí. „Odvezu tě, odletíme... Ó, dal bych teď celý život za jediný rok, jen abych měl jistotu o té krvi!“

„O jaké krvi?“ užasle se zeptala.

„To nic!“ zaskřípal zuby. „Grušo, ty chceš, aby to bylo počestné, ale já jsem zloděj. Já ukradl Katce peníze... Hanba, hanba!“

„Katce? Té slečně? Ne, nic jsi neukradl. Vrať jí to, vezmi si ode mne... Co křičíš? Všechno, co je moje, je teď tvoje. Co nám záleží na penězích? Stejně je propijeme... Nejsme z těch, co by je nepopili. Radši spolu

pojďme pracovat na poli. Chci těmahle rukama obdělávat půdu. Musíme pracovat, slyšíš? Aljoša to řekl. Nechci být tvá milostenka, ale budu ti věrná, budu tvá otrokyně. Budu na tebe pracovat. Půjdeme k slečně a ona se jí pokloníme, aby nám odpustila, a odjedem. A když neodpustí, stejně odjedem. Peníze jí vrať, ale mne miluj... Ji nemiluj. Už jí nemiluj. Jestli ji budeš milovat, uškrtím ji... Jehlou jí vypíchám oči...“

„Miluju tebe, tebe jedinou, budu tě milovat i na Sibiři...“

„Proč na Sibiři? No dobře, i na Sibiři, když chceš, to je jedno... budeme pracovat... na Sibiři je sněh... Ráda jezdim na saních... a se zvonečkem... Kde to cinká zvoneček? Někdo jede... teď to přestalo.“

Vysíleně zavřela oči a náhle na okamžik usnula. Někde opodál skutečně cinkal zvonek a najednou utichl. Míta sklonil hlavu Grušeňce na prsa. Nevšiml si, že přestal cinkat zvonek, ale nevšiml si ani, že náhle zmlkly i písně a místo zpěvu a opilého povyku zavládlo v celém domě mrtvé ticho. Grušeňka otevřela oči.

„Co to, spala jsem? Ano... zdnem... Spala jsem a zdálo se mi, že jedu na saních... zvonek cinká a já držímám. Jedu s milým, s tebou. A daleko, daleko... Objímala a líbala jsem tě, tiskla jsem se k tobě, bylo mi nějak zima a sněh se tak leskl... Víš, jak se v noci sněh leskne, když svítí měsíc, a jako bych byla někde jinde než na zemi... Vzbudim se a milý je blízko, jak je to krásné...“

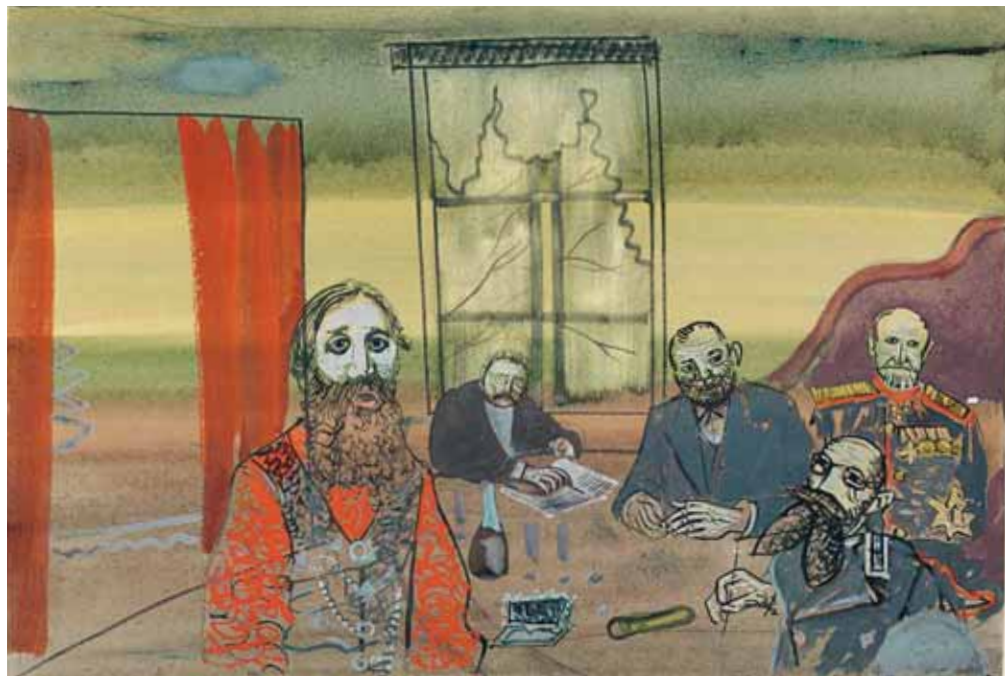
„Blízko,“ mumlal Míta a líbal její šaty, prsa, ruce. A najednou si všiml něčeho podivného: připadalo mu, že Grušeňka se dívá přímo před sebe, ale ne na něho, ne jemu do obličje, nýbrž přes jeho hlavu, dívá se tam upřeně a zvláštně nehybně. Zatvářila se najednou užasle, až polekaně.

„Míto, kdo se to tam dívá sem k nám?“ zašeptala. Míta se obrátil a uviděl, že kdosi skutečně rozhrnul záclonu a patrně je pozoruje. A že snad ani není sám.

Vyskočil a rychle přistoupil k neznámému.

„Sem, račte sem k nám,“ ne hlasitě, ale rozhodně a naléhavě ho oslovil čísi hlas.

Míta vyšel před záclonu a zůstal nehybně stát. Celý pokoj byl plný lidí, ale ne těch, kteří tam byli dřív, nýbrž docela nových. Zamrazilo ho v zádech a zachvěl se. Všechny ty lidi okamžitě poznal. Ten velký otýlý stařec v plášti a s čapkou s kokardou je újezdní policejní komisař Michail Makaryč. Ten „souchotinářský“ uhlažený švihák, „vždycky v tak vyleštěných

vyšokých botách“, to je náměstek prokurátora. „Má chronometr za čtyři sta rublů, ukazoval mi ho.“ A ten mladíček, malý, s brýlemi... Mífa si nemůže vzpomenout na jeho jméno, ale také ho zná, setkal se s ním: je to vyšetřující soudce, nedávno přišel z Právnického ústavu. A tenhle, to je okresní komisař Mavrikij Mavrikič, toho zná dobře. A co ti s plechovými odznaky, nač tu jsou? A ještě dva lidé, muži... A tamhle ve dveřích Kalganov a Trifon Borisyč...

„Pánové... Proč tu jste, pánové?“ začal Mífa, ale najednou jako bez sebe, jako by nevěděl, co dělá, ze všech sil vykřikl:

„Ro-zu-mím!“

Mladý pán s brýlemi pokročil kupředu, přistoupil k němu a důstojně, i když trochu chvatně pronesl:

„Musíme vám... zkrátka pojdte prosím sem, semhle k pohovce... Je naléhavě nutné, abychom si s vámi promluvili.“

„Starý!“ zvolal Mífa nepřičetně. „Starý a jeho krev...! Ro-zumím!“

A jako podřátý klesl, takřka padl na židli, která tam stála.

„Rozumíš? On rozumí! Ty zrůdo, ty otcovrahu, krev tvého starého otce volá o pomstu!“ zařval najednou starý policejní komisař a hrozivě přistoupil k Mífovi. Byl jako beze smyslu, hněvem zbrunátněl a celý se třásl. „Ale to není možné!“ zvolal mladý panáček. „Michaile Makaryči, Michaille Makaryči! To není správné, to ne prosím...! Račte nechat mluvit jenom mne... Takový výstup bych od vás nikdy nebyl čekal...“

„To je přece spoušť, pánové, úplná spoušť!“ vykřikoval policejní komisař. „Jen se na něho podívejte: má na svědomí krev vlastního otce a opíjí se tu v noci s lehkou ženskou... Spoušť! Spoušť!“

„Musím vás co nejvážněji požádat, můj milý Michaille Makaryči, abyste tentokrát přemohl své city,“ pošeptal mu ještě rychle náměstek prokurátora, „jinak bych byl nucen...“

Ale malíček vyšetřující soudce ho nenechal domluvit. Obrátil se k Mífovi a pevně, hlasitě a vážně pronesl:

„Pane poručíku ve výslužbě Karamazove, jsem povinen oznámit vám, že jste podezřelý z vraždy svého otce Fjodora Pavloviče Karamazova, spáchané v této noci...“

Rekl ještě něco k tomu a něco snad dodal také prokurátor, ale Mífa, ačkoliv poslouchal, už jim nerozuměl. Díval se z jednoho na druhého vytrštěným pohledem.

KNIHA DEVÁTÁ
Přípravné vyšetřování

I.

Začátek kariéry pana Perchotina

Petra Iljiče Perchotina jsme opustili, když vši silou klepal na pevná zavřená vrata kupcové Morozovové. Nakonec se ovšem doklepal. Feňa se ještě nevzpamatovala z leknutí, které přestála před dvěma hodinami, a po starosti se ještě neodhodlala jít spát. Když teď uslyšela to zuřivé klepání, znova se tak hrozně lekla, že div nedostala hysterický záchvat: myslela, že je to zas Dmitrij Fjodorovič (ačkoliv ho sama viděla odjíždět), protože klepat tak „opovážlivě“ přece nemůže nikdo jiný než on. Vrhla se k podomkovi, který byl už vzhůru a na cestě k vratům, a prosila ho, aby neotvíral. Ale sluha se už u vrat zeptal, kdo klepe, a když se dozvěděl, kdo to je a že chce v naléhavé záležitosti mluvit s Fedosjou Markovnou, konečně otevřel. Petr Iljič přišel zas do té kuchyně a Fedosja Markovna ho uprosila, aby „skrzeva ten strach“ dovolil přijít také podomkovi. Pak se jí začal vyptávat a hned trefil na to nejdůležitější, to jest, že když Dmitrij Fjodorovič běžel hledat Grušeňku, vzal s sebou tlouk z hmoždíře a vrátil se potom už bez tlouku, ale se zakrvácenými rukama.

„A měl vám je samou krev, jen mu z nich kapala a kapala!“ vykřikovala Feňa. Tu strašlivou věc jí zřejmě vykouzlila jen její rozbouřená fantazie. Ale Mítovy zkrvavené ruce, třebaže z nich nekapalo, viděl i Petr Iljič a sám mu pomáhal při mytí; ostatně jak ta krev zmizela, o to mu nešlo, nýbrž o to, kam běžel Míta s tloukem, to jest zda běžel opravdu k Fjodoru Pavloviči a podle čeho se to dá bezpečně posoudit. K tomuto bodu se Petr Iljič zevrubně vrátil, a ačkoliv se celkem nedozvěděl nic jistého, přece ziskal přesvědčení, že Míta nikam jinam než do domu svého otce ani běžet nemohl, a že tudíž právě tam muselo k něčemu dojít.

„A když se vrátil,“ rozehvěně dodala Feňa, „a když já se mu ke všemu přiznala, tak jsem se ho zeptala, od čeho máte, miláčku Dmitriji

zlomyslnost stejně jako toho stařečka, protože viděla, že Míťa na Fjodora Pavloviče a na každého velice zárlí, a bavila se tím. Jít k Fjodoru Pavloviči vůbec nikdy nechtěla a jenom si z něho dělala dobrý den. „Celý ten měsíc jsem na ně na oba neměla pomyslení, čekala jsem jiného, co mi jednou ublížil... Jenže si myslím, že se mě na tohle nemáte co vyptávat a já nemám proč vám odpovídat, protože je to čistě moje věc.“

Nikolaj Parfenovič se podle toho hned zařídil, přestal se ptát na „romantické“ záležitosti a přešel k vážným věcem, tedy zas k té nejdůležitější otázce tři tisíc. Grušeňka potvrdila, že před měsícem Míťa utratil v Mokřem skutečně tři tisíce rublů, a ačkoliv prý sama peníze nepočítala, slyšela od samého Dmitrije Fjodoroviče, že to byly tři tisíce.

„Říkal vám to, když jste byli sami nebo před někým nebo jste ho jen slyšela říkat to před vámi někomu jinému?“ zeptal se okamžitě prokurátor.

Grušeňka odpověděla, že to slyšela před jinými, a také když to někomu říkal, a slyšela to i přímo od něho, když byli sami.

„Slyšela jste to od něho o samotě jednou, nebo víckrát?“ ptal se zas prokurátor a dozvěděl se, že to slyšela několikrát.

Hipolit Kirilovič byl s touto výpovědí velice spokojen. Další dotazy ukázaly také, že Grušeňka věděla, odkud ty peníze jsou a že si je Dmitrij Fjodorovič vzal od Kateřiny Ivanovny.

„A neslyšela jste od něho aspoň jednou, že před měsícem neutratil tři tisíce, nýbrž méně, a že si z nich celou polovinu schoval pro sebe?“

„Ne, to jsem nikdy neslyšela,“ odpověděla Grušeňka.

Dále vyšlo najevo, že jí Míťa v tom měsíci dokonce často říkal, že nemá ani kopějku. „Čekal pořád, že dostane peníze od otce,“ dodala.

„A neřekl před vámi někdy... třeba jen letmo nebo v rozčilení,“ vyrazil náhle Nikolaj Parfenovič, „že chová proti svému otci vražedné úmysly?“

„Och ano, říkal to!“ vzdychla Grušeňka.

„Jednou nebo několikrát?“

„Zmínil se několikrát, vždycky ve zlosti.“

„A věřila jste, že to provede?“

„Ne, tomu jsem nikdy nevěřila!“ odpověděla pevně. „Společala jsem na jeho šlechtnost.“

„Pánové, dovolte!“ zvolal náhle Míťa. „Dovolte mi říct před vámi Agrařeně Alexandrovně jedině slovo!“

KNIHA DESÁTÁ
Chlapci

I.

Kolja Krasotkin

Je začátek listopadu. Teploměr u nás klesl na čtrnáct stupňů pod nulou a je holomráz. Na zmrzlou zem napadlo v noci trochu suchého sněhu. Suchý a ostrý vítr ho zvedá a žene po smutných ulicích našeho městečka, hlavně po tržišti. Je pošmourné ráno, ale sníh už nepadá.

Nedaleko tržiště, blízko krámu Plotnikovových je malý, zevně i uvnitř velmi čistý domek paní Krasotkinové, vdovy po gubernském sekretáři. Pan Krasotkin zemřel už velmi dávno, skoro před čtrnácti lety, ale vdova po něm, dvatřicetiletá a pořád ještě velmi hezounká panička, je živa a žije ve svém čistounkém domku jako soukromnice. Žije úzkostlivě počestně, povahu má citlivou, ale je dost veselá. V době manželovy smrti jí bylo kolem osmnácti let, prožila s ním jenom asi rok a právě mu porodila syna. Od té chvíle, co ovdověla, věnovala se tělem i duší výchově tohoto svého pokladu, chlapce Kolji, a třebaže ho celých těch čtrnáct let měla hrozně ráda, zažila s ním ovšem nesrovnatelně víc utrpení než radosti, protože se skoro každý den trásla a umírala strachy, že se rozstúně, nachladí, něco provede, vyleze na židli a spadne a tak dále. Když pak začal chodit do školy a potom do našeho nižšího gymnázia, matka se s ním horlivě učila všem předmětům, aby mu pomáhala a mohla s ním opakovat, honem se seznamovala s učiteli a jejich ženami, zahrnovala pozorností dokonce Koljovy spolužáky a lichočila jim, aby Koljovi neubližovali, neposmívali se mu, ani ho nebili. Dosáhla tím toho, že se mu kluci začali skutečně kvůli ní smát a zlobit ho, že je mamčin mazlíček.

Ale chlapec se dovedl ubránit. Byl to rázný kluk, „hrozně silný“, jak se o něm ve třídě proslýchlo a brzy také uznalo, obratný, povahu měl neústupnou, smělou a podnikavou. Učil se dobře a říkalo se o něm dokonce, že v matematice a světových dějinách dovede poplést i učitele Dardanělova. Ale ačkoliv se na všechny díval z vysoka a s nosem nahoru, byl

V.

U Iljušova lůžka

Čtenáři už známý pokoj, který obývala rodina vysloužilého štábního kapitána Sněgirjova, byl v té chvíli tak přeplněn četnými návštěvníky, že v něm bylo dusno. U Iljuši sedělo několik chlapců, a ačkoli byli všichni stejně jako Smurov ochotni popít, že je s Iljušou smířil a sblížil Aljoša, přece to tak bylo. Celé jeho umění při tom záleželo v tom, že jednoho po druhém bez „telecích něžnosti“, jako bez úmyslu a jen náhodou prostě přivedl. Iljušovi to bylo v jeho utrpení nesmírnou úlevou, a když viděl takřka láskyplnou náklonnost a soucit všech těch chlapců, svých někdejších nepřátel, byl velmi dojat. Chyběl jediný Krasotkin, a to ho tížilo jako kámen na srdci. Mezi Iljušovými trpkými vzpomínkami byla snad nejtrpčivější celá ta příhoda s Krasotkinem, jeho bývalým jediným přítelem a ochráncem, na něhož se tenkrát vrhl s nožkem. Byl to názor také chytrého hošíka Smurova (prvního, který se přišel s Iljušou usmířit). Ale sám Krasotkin, když mu Smurov opatrně naznačil, že Aljoša ho chce v jisté záležitosti vyhledat, hned všechno zarazil a zmařil: vzkázal tomu Karamazovovi, že ví sám, co má dělat, že od nikoho nepotřebuje radu, a že půjde nemocného navštívit, ví také, kdy to udělat, protože prý má své důvody.

To bylo už asi čtrnáct dní před tou nedělí. Proto k němu Aljoša také nešel, jak měl v úmyslu. Vyčkával, ale přece k němu ještě dvakrát poslal Smurova. Krasotkin ho však v obou případech už docela netrpělivě a ostudě odbyl: vzkázal, že přijde-li pro něho sám Aljoša, on prý potom k Iljušovi vůbec nepůjde, a aby ho prý už nechali na pokoji. Smurov tedy až do tohoto posledního dne nevěděl, že se Kolja rozhodl navštívit dopoledne Iljušu, a teprve večer předtím, když se Kolja se Smurovem loučil, vyzval ho najednou úsečně, aby na něho ráno doma čekal, že spolu půjdou k Sněgirjovovým, ale aby se neopovážil někomu to ohlašovat, protože chce přijít

nečekané. Smurov poslechl. Jeho naděje, že přivede ztracenou Žučku, vznikla z mimochodem prohozených Koljových slov, že jsou všichni oslově, když nemohou najít psa, je-li živ. Když pak Smurov vyčkal příležitosti a nespěle se mu o té své domněnce zmínil, Kolja se najednou hrozně dopálil: „Copak jsem blázen, abych po celém městě hledal cizí psy, když mám svého Perezvona? A co je to za nápad, že by pes, který spolkl špendlík, zůstal naživu? Pitomosti, nic jiného!“

Zatím Iljuša už asi čtrnáct dní skoro neopouštěl své lůžko v koutě pod ikonami. Do školy nechodil právě od toho dne, kdy se setkal s Aljošou a kousl ho do prsty. Téhož dne se také rozstal, i když ještě asi měsíc občas vstával a trochu chodil po pokoji a po chodbě. Později nadobro zeslábl, takže se bez otcovy pomoci nemohl pohybovat. Otec se o něho trásl, dokonce úplně přestal pít a takřka se pomátl strachem, že jeho chlapec zemře. Často, hlavně když ho někdy provedl po pokoji a uložil zas do jeho postýlky, najednou vyběhl na chodbu, přitiskl se tam v tmavém koutě ke zdi a rozvlykal se hlasitým, otfášajícím pláčem. Ale vlykal jen dušeně, aby ho Iljušečka neslyšel.

Po návratu do pokoje se obvyčejně snažil svého drahého chlapce nějak rozptýlit a potěšit; vyprávěl mu pohádky a směšné příhody nebo představoval různé směšné lidi, které předtím viděl, napodoboval i zvířata, jak některá žertovně vyjí nebo křičí. Ale Iljuša to neměl rád, když se otec pítovně a dělal šaška. Chlapec se sice snažil nedávat najevo, jak tím trpí, ale bolestně si uvědomoval, že otec je společensky ponižen, a vždycky se mu neodbytně vnucovaly vzpomínky na pimzlík a na ten hrozný den.

Ninočka, tichá a mírná Iljušova sestra s ochrnutými nohama, také nerada viděla, když se otec pítovně, a co se týče Varvary Nikolajevny, ta už dávno odjela na studii do Petrohradu. Zato slabomyšlná matka se velice bavila a od srdce smála, když její manžel něco představoval nebo dělal nějaké směšné posuňky. Jedině tím se dala rozveselit, jinak celý čas neustále bručela a naříkala, že už na ni všichni zapomněli, že si jí nikdo neváží, že ji každý ubližuje atd. Ale v posledních dnech se i ona najednou nějak změnila. Začala se často dívat do koutku na Iljušu a zamýšlela se. Stala se mnohem mlčenlivější, pokojnější, a když se dala do pláče, plakala tiše, aby to nebylo slyšet. Štábní kapitán si u ní změny všiml s truchlivým podivem. Návštěvy chlapců se jí nejdříve nelíbily a jenom ji zlobily, ale potom ji veselé křik dětí a jejich historky zaujaly a časem se jí tak zalíbily, že kdyby byli

chlapci přestali chodit, bylo by se ji hrozně stýskalo. Když děti něco vyprávěly nebo hrály nějakou hru, smála se a tleskala. Některé k sobě volala a líbala je. Zvlášť si oblíbila Smurova.

Co se týče štábního kapitána, návštěvy dětí přicházejících do jeho bytu, aby pobavily Iljušu, naplnily jeho duši hned od počátku nadšenou radostí, ba i naději, že Iljuša teď přestane být smutný a snad se proto rychleji zotaví. Přestože se o Iljušu tolik bál, nepochyboval až do poslední doby ani minutku, že se jeho chlapec najednou uzdraví. Vítal malé hosty s náramnou úctou, pečoval o ně, obsluhoval je, byl ochoten dělat jim koně a vozit je na zádech, také je tak skutečně začal vozit, ale Iljušovi se takové hry nelíbily a nechali jich tedy. Začal pro ně kupovat pamlsky, perníčky, ořechy, připravoval čaj a mazal chlebičky. Je třeba poznamenat, že celou tu dobu měl peněz dost. Dvě stě rublů od Kateřiny Ivanovny tenkrát přijal navlas tak, jak to Aljoša předpověděl. Když se potom Kateřina Ivanovna podrobněji vyptala na jejich poměry a na Iljušovu nemoc, navštívila je, seznámila se s celou rodinou, a podařilo se jí dokonce okouzlit slabomyšlnou kapitánovou. Od té doby zůstala její ruka otevřená; štábní kapitán, sklíčený a zděšený představou, že jeho chlapec zemře, zapomněl na svou někdejší hrdot a almužnu pokorně přijímal.

Celou tu dobu navštěvoval nemocného na žádost Kateřiny Ivanovny přesně vždy obden doktor Gercenštube. Mnoho užitku jeho návštěvy nepřinesly, i když cpal do pacienta spousty léků. Ale toho dne, to jest tedy v tu neděli dopoledne, byl u štábního kapitána očekávaný nový lékař z Moskvy, považovaný v Moskvě za velkou kapacitu. Kateřina Ivanovna ho s vynaložením velké částky zvlášť povolala z hlavního města – ne kvůli Iljušovi, nýbrž pro jistý jiný účel, o kterém níže pojednáme na vhodném místě. Ale když už přijel, požádala ho, aby vyšetřil také Iljušku, a předem o tom zpravila štábního kapitána. Zato o příchodu Kolji Krasotkina neměl Iljuškův otec ani tušení, ač si už dlouhou dobu přál, aby chlapec, po němž jeho Iljuška tolik toužil, konečně přišel.

Ve chvíli, kdy Krasotkin otevřel dveře a vešel do pokoje, všichni, štábní kapitán i chlapi, se tlačili kolem lůžka nemocného a prohlíželi si právě přinesené droboučné vlkodaví štěně. Narodilo se teprve včera, ale štábní kapitán si je objednal už před týdnem, aby pobavil a potěšil Iljušku, pořád truchlícího pro zmizelou, jistě už zašlou Žučku. Iljuška o tom slyšel před třemi dny, takže věděl, že dostane malého psíka, a ne obyčejného,

„Sbohem, starouši, matka mě čeká k obědu,“ spustil drmolivě. „Taková škoda, že jsem jí předem neřekl! Bude mít velkou starost. Ale po obědě jsem hned u tebe na celý den, na celý večer a tolik, tolik ti toho navypravuju! Přivedu taky Perezvona, ale teď ho vezmu s sebou, protože by bez me začal výt a zlobil by. Na shledanou!“

A vyběhl na chodbu. Nechtěl plakat, ale na chodbě se přece rozplakal. V tom stavu ho našel Aljoša.

„Koljo, musíte rozhodně dodržet slovo a přijít, jinak bude mít Iljuša hrozný zármutek,“ naléhavě ho upozornil.

„Rozhodně! Ach, jak se proklínám, že jsem nepřišel dřív,“ zamumlal Kolja s pláčem a už se za něj nestyděl.

V tu chvíli zrovna vyletěl z pokoje štábní kapitán a hned za sebou zavřel dveře. Obličej měl jako nepříčetný a rty se mu trásly. Zastavil se před oběma mladíky a vymrštil ruce do výšky.

„Nechci hodného chlapce! Nechci jiného chlapce!“ zuřivě zašeptal skřípaje zuby. „Jestliže zapomenu na tebe, ó Jeruzaléme, přilniž...“

Nedomluvil, jako by se zajíkl, a bezmocně klesl před dřevěnou lavicí na kolena. Sevřel si oběma pěsti hlavu a začal vzlykat s jakýmsi nehořázným kvikotem, ale vši silou se přemáhal, aby ho nebylo slyšet v pokoji. Kolja vyběhl na ulici.

„Sbohem, Karamazove! Co vy sám, přijdete?“ ostře a rozzlobeně zavolal na Aljošu.

„Večer jistě přijdu.“

„Co to říkal o Jeruzalému... Co to má znamenat?“

„To je z bible: ‚Jestliže zapomenu na tebe, ó Jeruzaléme,‘ to jest zapomenuli na všechno, co je mi neuvzácnější, vyměním-li to za něco, ať mě...“

„Rozumím, to stačí! Tak přijďte! *Ici*, Perezvone!“ už docela vztekle křikl Kolja na psa a velkými rychlými kroky zamířil domů.

KNIHA JEDENÁCTÁ
Bratr Ivan Fjodorovič

I. U Grušeňky

Aljoša zamířil ke katedrálnímu náměstí do domu kupcové Morozovové ke Grušeňce. Poslala k němu hned ráno Feňu s naléhavým vzkazem, aby ji navštívil. Aljoša se Feňi vyptal a dozvěděl se, že paní je už od včerejška zvlášť rozrušená. Celé ty dva měsíce od Mítova zatčení chodil často do domu Morozovové jak z vlastního popudu, tak i se vzkazy od Míti. Tři dny po Mítově zatčení Grušeňka vážně onemocněla a stonala skoro pět týdnů. Z toho jeden týden byla v bezvědomí. Značně se změnila ve tváři, zhubla a zežloutla, ačkoliv už asi čtrnáct dní směla zas ven. Ale Aljoša usoudil, že její obličej ještě zkráslněl, a rád se setkával s jejím pohledem, když k ní přicházel. Připadalo mu, že její pohled je nějak pevnější a oduševnělejší, než býval. Projevoval se v něm vnitřní přelom a vyjadřoval jakousi pokornou, ale šťastnou odhodlanost, kterou nic nemůže zvrátit. Mezi obočím se jí na čele objevila malá svislá vráska, dodávající její milé tváři výrazu soustředěného, na první pohled až nápadně přísného zamýšlení. Po někdejší lehkomyšlnosti nebylo ani památky.

Aljošovi se zdálo divné, že přes všechno neštěstí ubohé dívky, zasnoubené s mužem, který byl takřka ve chvíli, kdy se stali snoubenci, zatčen pro podezření z hrozného zločinu, přes dlouhou nemoc a přes to, že Mítovo odsouzení bylo skoro jisté, Grušeňka přece neztratila svou mladiřstvou veselost. V jejích kdysi hrdých očích zářila teď jakási mírnost, ačkoliv... ač v nich občas přece zaplanuly jako dřív zlověstné ohýnky, kdykoliv ji navštívila jedna úzkost, která v jejím srdci nikdy neodumřela, a dokonce se rozbujela. Předmětem té úzkosti byla stále táž osoba: Kateřina Ivanovna; když byla Grušeňka ještě nemocná, dokonce o ní v horečce blouznila. Aljoša věděl, že na ni hrozně žárlí, přestože Kateřina Ivanovna Mítu, vězně Mítu, v jeho vazbě nikdy nenavštívila – a byla by to mohla

Aljoša seděl hluboce zamýšlen a o něčem přemítal. Ta zpráva ho zřejmě překvapila.

„Ivan se mnou o Mítově procesu nemluví,“ řekl pomalu, „vůbec se mnou celé ty dva měsíce mluvil velice málo, a kdykoliv jsem k němu přišel, byl vždycky nespokojený, že tam jsem, takže k němu už tři neděle nechodím. Hm... Když tam byl před týdnem... za ten týden se stala s Mítou opravdu nějaká změna...“

„Ano, změna!“ rychle přisvědčila Grušeňka. „Mají tajemství, nějaké tajemství! Míša mi sám řekl, že je to tajemství, a víš, musí být takové, že se Míša ani nemůže upokojit. A dřív přece býval veselý, vlastně je i teď veselý, jenže víš, když začne takhle kroutit hlavou a chodit po světnici a pravou rukou se tahat za vlasy tuhle na spánku, to už vím, že v sobě má nějaký nepokoj... to já už vím...! Jinak byl veselý. I dneska je veselý.“

„Ale říkala jsi, že je rozčilen.“

„Je rozčilen a taky veselý. Je třeba popudlivý, ale jenom chvílu, a potom je veselý a pak najednou zas popudlivý. A víš, Aljošo, pořád se mu divím: čeká ho něco tak hrozného, a on se ti někdy z ničeho nic tolik směje takovým hloupostem, jako by byl sám děčko.“

„A opravdu tedy nechtěl, abys mi to pověděla o Ivanovi? Řekl ti přímo: neříkej mu to?“

„Ano, řekl mi: neříkej mu to. Tebe on se nejvíce bojí. Protože je v tom tajemství, sám povídal, že je to tajemství... Aljošo, miláčku, dojdi tam, vyzkoumej, co to mají za tajemství, a přijď mi to povědět,“ zaprosila najeďnou úpěnlivě, „už to se mnou skoncuje, ať už znám ten svůj zatracený osud! Proto jsem tě volala.“

„Ty myslíš, že je to něco o tobě? To by ti přece neřikal, že je v tom tajemství.“

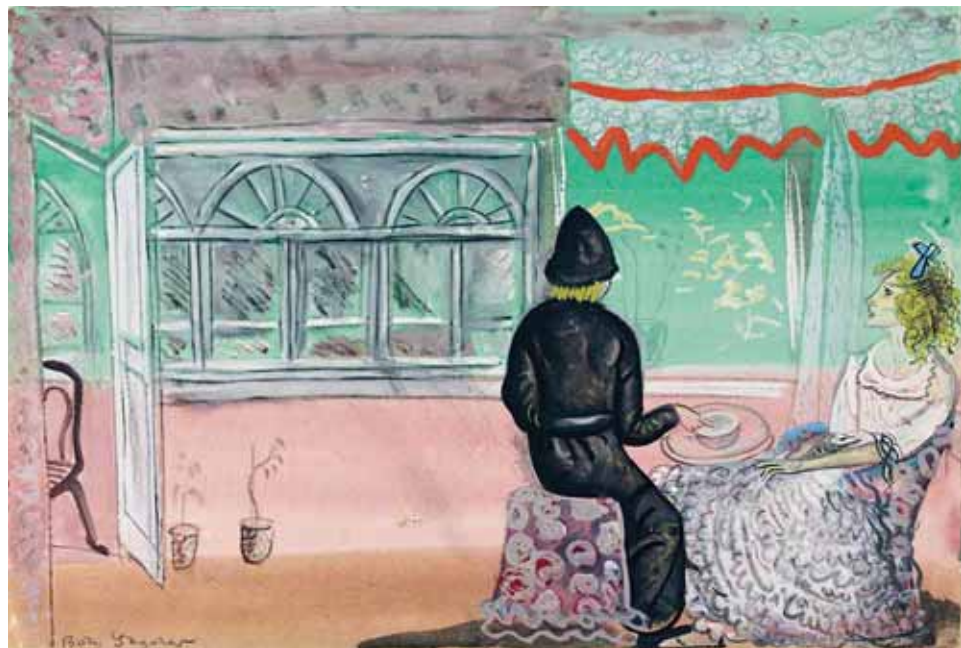
„Já nevím. Možná že by mi to rád řekl, ale netroufá si. Varuje mě. Je v tom tajemství, to ano, ale jaké, to neřekl.“

„A co myslíš ty sama?“

„Co myslím? Inu, že je se mnou konec, to myslím. Všichni tři mi uchystali konec, protože je v tom Katka. To všechno Katka, od ní to vychází. Ona prý tohle a onohle, tak já tedy nic. To on říká předem, předem mě varuje. Uminil si, že mě nechá, to je to celé tajemství! Ti tři to tak vymysleli – Míša, Katka a Ivan Fjodorovič. Aljošo, už dávno jsem se tě chtěla zeptat: on ti mi před týdnem najednou povídá, že Ivan se zamiloval do

všechno by mohlo být námětem jiného vyprávění, jiného románu a ani nevím, zda ještě někdy takový román napíšu. Přesto však nemohu ani zde zamlčet, že když Ivan v noci šel, jak jsem už vylíčil, s Aljošou od Kateřiny Ivanovny a řekl mu: „Ale já o ni nestojím,“ hrozně lhal, protože ji v té chvíli šíleně miloval, ač ji občas zase tak nenáviděl, že by ji byl mohl i zabít. Spolupůsobilu tu mnoho příčin: otfesena Mítovým dramatem, obrátila se k Ivanovi, jenž se k ní vrátil, jako k nějakému svému spasiteli. Bylo jí ublíženo, byla uražena a ponížena ve svých citech a tu se zas objevil člověk, který ji už dřív tak miloval – ó, věděla tak přiliš dobře – a jehož ducha i srdce stavěla vždycky tak vysoko nad sebe. Ale přes všechnu karamazovskou nespoutanost jeho vášně a přes kouzlo, kterým na ni zamilovaný Ivan působil, přísná dívka se mu cele neoddala. Zároveň ji neustále trápily výčitky svědomí, že zradila Mítu, a v krutých chvílích hádek s Ivanem (bylo jich mnoho) mu to přímo říkala. To právě nazval, když mluvil s Aljošou, lži na lež. Opravdu tu také bylo mnoho lži a to Ivana nejvíc hnětlo... Ale o tom všem až později.

Načas tedy na Smerďakova skoro zapomněl. A přece ho sotva čtrnáct dní po první návštěvě u něho začaly trýznit zas ty podivné myšlenky jako dřív. Stačí říct, že se neustále sám sebe ptal: proč tenkrát před odjezdem v poslední noci, kterou strávil v domě Fjodora Pavloviče, několikrát potichu jako zloděj sešel na schody a poslouchal, co otec dole dělá? Proč na to pak s odporem vzpomínal, proč na něho potom ráno na cestě najednou padla taková tesknota? Proč si řekl, když přijížděl do Moskvy, jsem padouch? Až si jednou pomyslel, že pro všechny ty mučivé myšlenky by snad zapomněl i na Kateřinu Ivanovnu, tak úplně jim zas náhle propadl! Právě když si to uvědomil, potkal na ulici Aljošu. Hned ho zastavil a položil mu otázku:

„Pamatuješ se, jak tenkrát po obědě Dmitrij vrazil do domu a zbil otce a já ti potom na dvoře řekl, že si vyhrazuju právo na přání – pověz mi, pomyslel sis tenkrát, že si přeju otcovu smrt?“

„Pomyslel,“ tiše odpověděl Aljoša.

„Však to tak ostatně bylo, nebylo ani co hádat. Ale nenapadlo ti tenkrát taky, že si přeju, aby právě jeden plaz sežral druhého, to jest aby Mífa zabil otce, a dokonce co nejdřív... a že ani já sám nejsem proti tomu, že bych nějak pomohl?“

Aljoša trochu zbledl a mlčky se díval bratrovi do očí.

„Tak mluv!“ zvolal Ivan. „Musím to za každou cenu vědět, co sis myslel. Potřebuju to. Pravdu, pravdu!“

Těžce oddechl a už předem se díval na Aljošu nějak rozhněvaně.

„Odpusť, ale i to mi tenkrát napadlo,“ zašeptal Aljoša a zamkl se. Nedodal ani jednu polehčující okolnost.

„Děkuju!“ odsekl Ivan, nechal Aljošu stát a dal se rychle svou cestou. Aljoša si od té doby všiml, že se ho Ivan začal náhle stranit a snad na něho docela zanevřel, takže k němu pak už sám přestal chodit. Ale v té chvíli, po tomto setkání Ivan Fjodorovič ani nezašel domů a zamířil najednou znova k Smerďakovovi.

VII.

Druhá návštěva u Smerďakova

Smerďakov byl v té době už z nemocnice propuštěn a Ivan věděl, kde bydlí. Bylo to právě v té malíčké a pokřivené roubené chajdíce o dvou světnicích, oddělených síňkou. V jedné světnici žila Marie Kondrajevna s matkou a v druhé odděleně Smerďakov. Bůh ví, za jakých podmínek se nastěhoval, zda tam bydlel zadarmo, nebo jako nájemník. Později se mělo za to, že se u nich ubytoval jako ženice Marie Kondrajevny a je tam zatím bezplatně. Matka i dcera si ho velice vážily a považovaly ho za něco vyššího, než jsou samy.

Ivan zaklepal, a když mu Marie Kondrajevna otevřela, vešel na její pokyn ze síňky přímo vlevo do lepší světnice, obývané Smerďakovem. Tato světnice měla kachlová kamna a bylo v nich hodně zatopeno. Na stěněch se skvěly světlé modré papírové tapety, ale celé potřhané, a v trhlínách se hemžily neuvěřitelné spousty švábů a rusů, takže bylo slyšet neustálý šustot. Chudobný nábytek se skládal ze dvou lavic podél stěn a dvou židlí u stolu. Stůl byl nenatřený, zato pokrytý bílým ubrusem s růžovým vzorkem. Na dvou malíčkých oknech stál na každém květináč s perlagonií. V koutě skříňka s ikonami. Na stole byl malý, hodně zprohýbaný mosazný samovar a táč s dvěma šálky. Čaj už Smerďakov dopil a samovar

Zvenku se náhle ozvalo hlučné a naléhavé klepání na okenní rám. Ivan vyskočil ze své pohovky.

„Slyšíš, raději otevři,“ zvolal host, „je to tvůj bratr Aljoša, nese ti docela nečekanou a zajímavou zprávu, za to ti ručím!“

„Mlč, švindlíři, věděl jsem dřív než ty, že je to Aljoša, cítit jsem, že přijde, a nejde ovšem zbytečně, ovšemže má zprávu...!“ křikl zuřivě Ivan.

„Tak otevři. Venku je vánice a je to tvůj bratr. *Monsieur sait-il le temps qu'il fait? C'est à ne pas mettre un chien dehors...*“¹

Klepání pokračovalo. Ivan chtěl běžet k oknu, ale najednou mu cosi jako by svázalo nohy i ruce. Vší silou se namáhal, aby svá pouta zpřetrhal, ale marně. Klepání na okno bylo stále silnější a hlučnější. Konečně pouta povolila a Ivan vyskočil. Vytřestěně se rozhlédl. Obě svíce skoro dohořely. Skenice, kterou před okamžikem hodil na svého hosta, stála před ním na stole a na protější pohovce nikdo nebyl. Klepání na okno sice pokračovalo a znělo naléhavě, ale vůbec ne tak hlučně, jak mu předtím ve spánku připadalo, a naopak velmi zdrženlivě.

„To nebyl sen! Ne, přísahám, že to nebyl sen, to všechno se teď opravdu stalo!“ křikl Ivan, vrhl se k oknu a otevřel špejhyrku.

„Aljošo, já ti přece říkal, abys nechodil!“ divoce křikl na bratra. „Řekni ve dvou slovech, co chceš? Ve dvou slovech, slyšíš?“

„Smerďakov se před hodinou oběsil,“ odpověděl Aljoša.

„Jdi na zápraží, hned ti otevřu,“ řekl Ivan a šel mu otevřít.

X.

„To on říkal“

Aljoša vstoupil a řekl Ivanovi, že o něco víc než před hodinou k němu přiběhla do bytu Marie Kondrajevna a oznámila mu, že Smerďakov si vzal život. „Jdu k němu odklidit samovar a on tam visí u stěny na hřebíčku.“ Na Aljošovu otázku, jestli to ohlásila na policii, odpověděla, že nehlásila nikde nic, ale „rozběhla jsem se nejdřív k vám a celou cestu jsem utíkala“. Byla jako pomařená, vyprávěl Aljoša, a celá se třásla jako osika. Když s ní Aljoša přiběhl do jejich domku, Smerďakov stále ještě visel. Na stole ležel lístek: „Beru si život z vlastní vůle a svého přání, aby se to nikomu nekladlo za vinu.“ Aljoša nechal lístek na stole, šel přímo k policejnímu komisaři, všechno mu oznámil „a od něho rovnou k tobě“, končil, dívaje se pozorně Ivanovi do obličeje. Po celou dobu svého vyprávění z něho nespouštěl oči, jako by mu bylo něco v jeho výrazu velice nápadné.

„Ivane,“ vykřikl najednou, „ty jsi jistě hrozně nemocný! Díváš se, jako bys ani nerozuměl, co říkám.“

„To je dobře, žes přišel,“ promluvil Ivan nějak zamýšleně a jako by nebyl Aljošův výkřik vůbec slyšel. „Ale já věděl, že se oběsil.“

„Od koho?“

„To nevím od koho. Ale věděl jsem to. Věděl jsem to opravdu? Ano, řekl mi to. Ještě před chvílí mi říkal...“

Ivan šel uprostřed pokoje a mluvil stále tak zamýšleně, s pohledem upřeným k zemi.

„Kdo?“ zeptal se Aljoša a bezděky se rozhlédl po pokoji.

„Vzal draka.“

Ivan zvedl hlavu a mírně se usmál.

„Dostal z tebe strach, z tebe, takového houlobka. Jsi čistý cherubín. Dmitrij ti říká cherubín. Cherubín... Hromový jásoť serafínů! Co je to

¹ Ví pán, jaké je počasí? Je tam, že by psa nevyhnal...

I. Osudný den

Nazítí po událostech, které jsem vylíčil, bylo v deset hodin dopoledne zahájeno zasedání našeho krajského soudu a začalo přelíčení proti Dmitriji Karamazovovi.

Ríkám předem a zdůrazňuji to, že se zdaleka nepovažuji za schopna popsat všechno, co se u soudu odehrálo. Nedovedu to popsat s náležitou úplností, ba ani ne v náležitém pořádku. Zdá se mi, že kdybych se měl o všem zmínit a všechno jaksepatří vysvětlit, byla by z toho celá kniha, a dokonce náramně velká. Ať mi tedy čtenář nemá za zlé, že uvedu jen to, co mě osobně zaujalo a co jsem si zvlášť zapamatoval. Možná že jsem něco vedlejšího považoval za nejdůležitější a že mi právě nejvýraznější a nejpodstatnější okolnosti docela ušly... Ale vidím, že je lépe neomlouvat se. Udělám to, jak dovedu, a čtenáři sami pochopí, že jsem to udělal, jen jak jsem dovedl.

A především, než vejdem do soudní síně, zmíním se o něčem, co mě toho dne zvlášť překvapilo. Ostatně nepřekvapilo to jen mne, nýbrž, jak se později ukázalo, každého. Všichni věděli, že se o tento proces kdekdo zajímá, že každý hoří netrpělivostí, kdy už začne líčení, že se o něm v naší společnosti už celé dva měsíce mnoho mluví, spekuluje, křičí a přemítá. Všichni věděli také, že se o procesu ví v celém Rusku, ale přece netušili, že zájem, který vzbudil, je tak palčivý, tak prudký a vzrušený nejen u nás, nýbrž všude, jak se toho dne u soudu ukázalo.

Toho dne se u nás sjeli návštěvníci nejenom z gubernského města, ale i z některých jiných ruských měst a konečně i z Moskvy a Petrohradu. Přijeli právníci, přijely dámy, ba i několik významných osobností. Všechny vstupenky byly rychle rozebrány. Zvlášť ctihodným a důležitým návštěvníkům bylo vyhrazeno docela neobvyklé místo za stolem, u něhož zasedal soud: objevila se tam řada křesel – něco, co u nás nikdy předtím nebylo dovoleno. Dostavilo se zvlášť mnoho našich i přespolečných dam, myslím

„Jednou se mnou mluvil o své osobní nenávisti k otci a řekl, že se bojí, že... v krajnosti... ve chvíli hnusu... by ho možná dovedl i zabít.“

„A když jste to slyšel, věřil jste tomu?“

„Bojím se to říct, ale věřil. Ale byl jsem vždycky přesvědčen, že jakýsi vyšší cit ho v rozhodné chvíli vždycky zachrání, jak ho také skutečně zachránil, protože *on mého otce nezabil*,“ domluvil Aljoša pevně a silným hlasem, který zazněl po celé soudní síni. Prokurátor sebou trhl jako válečný kůň, když uslyší hlas polnice.

„Ubezpečuji vás, že plně věřím v naprostou upřímnost vašeho přesvědčení a že je nevysvětluji, ani nikterak neztotožňuji s láskou k vašemu nešťastnému bratrovi. Váš zvláštní názor na celou tragickou událost, která se odehrála ve vaší rodině, je nám známý už z přípravného vyšetřování. Ale nechci před vámi tajit, že tento váš názor je vysoce osobitý a odporuje všem ostatním výpovědím, které prokuratura získala. Proto považuji za nutné naléhavě se vás otázat: jaké skutečnosti na vás tak působily, že vás přivedly k pevnému přesvědčení o nevině vašeho bratra a o vině jiné osoby, kterou jste v přípravném vyšetřování přímo uvedl?“

„V přípravném vyšetřování jsem pouze odpovídal na otázky,“ tiše a klidně promluvil Aljoša, „a sám jsem Smerďakova neobvinil.“

„A přece jste ho uvedl?“

„Uvedl jsem ho podle toho, co řekl bratr Dmitrij. Ještě před svým výslechem jsem se dozvěděl, co se dělo při jeho zatčení a jak tenkrát obvinil Smerďakova. Věřím úplně, že bratr je nevinen. A spáchal-li vraždu někdo jiný, pak...“

„Pak to byl Smerďakov? Proč právě Smerďakov? A proč jste tak úplně přesvědčen, že váš bratr je nevinen?“

„Nemohu bratrovi nevěřit. Vím, že by mi nelhal. Viděl jsem podle jeho obličeje, že mi nelže.“

„Jen podle obličeje? To jsou všechny vaše důkazy?“

„Víc důkazů nemám.“

„A o Smerďakově vině také nemáte sebemenší jiný důkaz než jen slova vašeho bratra a výraz jeho obličeje?“

„Ne, jiný důkaz nemám.“

Tim prokurátor své otázky skončil. Aljošovy odpovědi byly pro obecnost naprostým zklamáním. O Smerďakovovi se u nás povídalo už před procesem, někdo něco slyšel, jiný na něco upozornil, říkalo se, že Aljoša má

jak porotci vešli do soudní síně. Konečně! Neuvádím jednotlivé otázky, také jsem je zapomněl. Pamatuji si jen odpověď na první a hlavní předsestavu otázku, to jest: „Je obžalovaný vinen vraždou spáchanou s loupěžným úmyslem?“ (Přesné znění si nepamatuji.) Všechno strnulo.

Vrchní porotce, právě ten úředník, který byl ze všech nejmladší, v mrtvém tichu hlasitě a jasně ohlásil:

„Ano, je vinen!“

A pak ve všech bodech pořád totéž: vinen, ano, vinen, všechno bez jakýchkoliv polehčujících okolností! To tedy nečekal nikdo, aspoň s polehčujícími okolnostmi počítali skoro všichni. Mrtvé ticho přetrvávalo, všichni jako by zkmameněli – i ti, co si přáli odsouzení, i ti, co si přáli osvobození. Ale tak to bylo jen v prvních chvílích. Pak propukl hrozný chaos. Mnoho mužů v obecnstvu bylo velmi spokojeno. Někteří si dokonce s netajenou radostí mnluli ruce. Muži nespokojení s výrokem poroty se zdáli sklíčení, krčili rameny, šeptali si, ale jako by pořád ještě nechápali, co se stalo. Ale bože můj, co vyváděly naše dámy! Myslel jsem, že způsobí povstání! Zpočátku jako by nevěřily svému sluchu. A najednou se přes celý sál ozvaly výkřiky: „Ale co je to? Co tohle má být?“ Vyskakovaly ze svých sedadel. Jistě si myslely, že se to všechno dá okamžitě zase změnit a napravit. V tom okamžiku náhle povstal Mítá, vztáhl ruce před sebe a srdcervoucím hlasem zaúpěl:

„Přisahám před Bohem a při jeho posledním soudu, že na krvi svého otce nemám vinu! Káto, odpouštím ti! Bratři, přátelé, slitujte se nad tou druhou!“

Nedomluvil a na celý sál se hlasitě, strašlivě rozeštkal nějakým divným, novým, nečekaným hlasem, který se v něm najednou bůhvíodkud vzal. Nahoře na galerii se v nejzadnějším koutě rozlehl pronikavý ženský nářek. Byla to Grušeňka. Uprosilá někoho už před chvílí, aby ji znova pustil do soudní síně ještě před začátkem závěrečných řečí. Mítů odvedli. Vynesení rozsudku bylo odloženo na zítřek. Všichni ve zmatku vstávali, ale já už nečekal, ani jsem neposlouchal. Zapamatoval jsem si jen několik výkřiků, které jsem zaslechl už na schodech u východu.

„Odkrouť si dvacet let v dolech, ten si užije.“

„Míň to nebude.“

„Ba, naši mužičkové se nedali.“

„A našeho Mítěnku vyřídili!“

EPILOG

I. Plány na Mítovu záchranu

Pátého dne po přelíčení, velmi časně ráno, ještě před devátou, přišel ke Kateřině Ivanovně Aljoša, aby se s ní definitivně domluvil o jistě, pro ně oba důležité věci; mimoto jí měl něco vyřídit. Seděla a mluvila s ním v téměř pokojí, kde kdysi přijala Grušeňku; v dalším, sousedním pokojí ležel Ivan Fjodorovič. Měl vysokou horečku a byl v bezvědomí. Kateřina Ivanovna ho dala hned po oně scéně před soudem, když ztratil vědomí, odněst do svého domu a nedbala, že z toho jistě budou řeči a že společnost jí bude odsuzovat. Jedna z jejich dvou příbuzných, které s ní bydlely, odjela hned po přelíčení do Moskvy, druhá u ní zůstala. Ale i kdyby odjely obě, Kateřina Ivanovna by nebyla své rozhodnutí změnila, dala by ošetřovala nemocného a seděla by u něho ve dne v noci. Léčil ho Varvinskij a Gerčenštube; moskevský lékař se vrátil do Moskvy a odmítl se vyslovit, jaký průběh nemoci očekává. Místní lékaři sice dodávali Kateřině Ivanovně a Aljošovi odvahy, bylo však vidět, že pevnou naději v uzdravení ještě dát nemohou.

Aljoša navštěvoval nemocného bratra dvakrát denně. Ale tentokrát měl zvláštní, velice nalahovou starost a tušil, jak to bude těžké rozhořit se o ní. Zároveň velmi spěchal: měl toho dopoledne vyřídit ještě další neodkladnou záležitost na jiném místě a musel chvátat.

Mluvíli už čtvrt hodiny. Kateřina Ivanovna byla bledá, hodně unavená a zároveň neobyčejně rozrušená, protože tušila, proč mimo jiné k ní Aljoša teď přišel.

„S jeho rozhodnutím si nedělejte starosti,“ řekla pevně a důrazně. „Tak či onak dospěje k tomu východisku, že musí prchnout! Ten nešťastník, ten hrdina cti a svědomí – ne tamten, ne Dmitrij Fjodorovič, ale ten, který leží za těmihle dveřmi a obětoval se pro svého bratra,“ dodala blýskajíc očima, „mi už dávno pověděl celý plán toho útěku. Víte, už navázal

budeme nenávislně pošklebovat. Ale ať budeme sebehorší – a Bůh nás před tím chraň – jakmile si vzpomene, jak jsme pochovávali Iljušu, jak jsme ho poslední dny měli rádi a jak jsme si tu teď u toho kamene přátelsky povídali, pak ani ten nejbezcitnější a nejvýsměšnější z nás, budeme-li vůbec taková, ani ten si nedovolí v duchu se vysmát tomu, jak byl v téhle nynější chvíli hodný a dobrý! A nejen to: snad právě ta vzpomínka samotná ho udrží, aby se nedopustil velkého zla, takže se rozmyslí a řekne si: Ano, tenkrát jsem byl dobrý, odvážný a čestný. Ať se tomu v duchu usměje, to nevadí, člověk se často posmívá dobrým a pěkným věcem a dělá to jen z lehkomyšlnosti; ale ujišťuji vás, jakmile se usklíbne, hned si v srdci řekne: Ba ne, to jsem neudělal dobře, že jsem se usklíbil, protože takovým věcem se člověk posmívá nemá!“

„Určitě to tak bude, Karamazove, rozumím vám, Karamazove,“ zvolal Kolja, blýskaje očima. Chlapci zneklidněli a chtěli také něco zvolat, ovládli se však a pozorně a s pohnutím se dívali na řečníka.

„To fíkáám pro případ, že z nás budou špatní lidé,“ pokračoval Aljoša, „ale proč by se to vůbec mělo stát, že ano? Budeme za prvé a především dobří, pak čestní a pak – nikdy nezapomeneme navzájem na sebe. To zas a znova opakuju. Co se týče mne, dávám vám slovo, pánové, že nezapomenu ani na jednoho z vás; na každý oblíkej, který se na mne teď, v tu chvíli dívá, si vzpomenu třeba i za třicet let. Před chvilkou tady Kolja řekl Kartašovovi, že nechceme vědět, je-li, nebo není-li na světě. Ale copak mohu zapomenout, že Kartašov na světě je a že se teď už nečervenu jako tenkrát, když objevil Tróju, ale dívá se na mne svýma milýma, dobrýma, veselýma očkama? Pánové, milí pánové, budme všichni velkomyslní jako Kolja (jenže ten bude, až doroste, daleko chytřejší) a stejně jennocitní, přitom chytré a milé hlavičky jako Kartašov. Ale proč mluvím jen o nich! Vy všichni jste mi ode dneška milí, všechny vás budu nosit ve svém srdci a prosím vás, abyste i vy nosili mne ve svých srdcích! A kdo nás spojil v tom dobrém a krásném citu, na který teď vždycky, celý život budeme a chceme vzpomínat, kdo jiný než Iljušečka, hodný chlapec, milý chlapec, drahý nám všem navěky věků! Nezapomeneme na něho nikdy a jeho jasná památka ať žije v našich srdcích ode dneška navěky věků!“

„Ano, ano, navěky!“ zvolali všichni chlapci svými zvučnými hlasy, celí dojati.

„Budeme si pamatovat jeho obličej, šaty, jeho ubohé botičky, rakvičku, i jeho nešťastného hříšného otce, i to, jak odvážně se pro něho Iljuša postavil celé třídě!“

„Budeme, budeme si všechno pamatovat!“ křikl zaslachapci. „Iljuška byl statečný, byl dobrý!“

„Ach, já ho měl tak rád!“ zvolal Kolja.

„Ach děti, přátelé milí, nebojte se života! Život je tak krásný, když uděláte něco dobrého a správného!“

„Ano, ano,“ opakovali nadšené chlapci.

„Karamazove, my vás máme rádi!“ zvolal vroucně nějaký hlas, asi Kartašovův.

„Máme vás rádi, máme vás rádi!“ přidali se všichni. Mnohým se v očích třeptily slzičky.

„Hurá Karamazovovi!“ nadšeně provolal Kolja.

„A věčná paměť mrtvému chlapci!“ dodal zas procitěně Aljoša.

„Věčná paměť!“ vpadli chlapi.

„Karamazove,“ křikl Kolja, „což je to skutečně pravda, co učí náboženství, že všichni vstaneme z mrtvých a obživneme a uvidíme zas jeden druhého a všechny, i Iljušečku?“

„Jistěže vstaneme, jistě se uvidíme a vesele a radostně si povíme všechno, co se dělo,“ odpověděl napůl se smíchem, napůl u vytržení Aljoša.

„Ach, to bude skvělé!“ vyhrkl Kolja.

„A teď dost řeči a pojďme na smuteční pohoštění. Nic si z toho nedělejte, že budeme jíst placky. Je to přece starodávný, věčný zvyk, i na tom je něco dobrého,“ zasmál se Aljoša. „Tak pojďme! Vidíte, teď jdeme opravdu ruku v ruce.“

„A věčně zůstaneme tak, ruku v ruce, celý život! Hurá Karamazovovi!“ křikl ještě jednou nadšeně Kolja a všichni chlapi se ještě jednou přidali.

Boris Grigorjev

Autoportrét (1938)

Naše vydání Dostojevského románu je doplněno dosud nepublikovanou unikátní sérií ilustrací ruského malíře Borise Grigorjeva (1886–1939), který patří k nejvýraznějším osobnostem ruské malby první poloviny dvacátého století a jehož díla se nacházejí ve sbírkách mnoha muzeí v Rusku i na Západě.

Boris Dmitrijevič Grigorjev studoval v letech 1903–1907 na Stroganovově uměleckoprůmyslové škole¹ a v letech 1907–1910 navštěvoval Carskou akademii v Petrohradu.²

V letech 1909–1914 pobýval střídavě v Rusku, Švédsku, Norsku, Rakousku, Itálii, Řecku, Švýcarsku a Francii. Od roku 1913 byl členem uměleckého sdružení „Svět umění“, s nímž pravidelně vystavoval.

Mezníkem v jeho uměleckém vývoji se stal rok 1913, kdy poprvé navštívil Paříž, kde studoval na l'Académie de la Grande Chaumière. Paříž se stala jedním z hlavních (byť zdaleka ne jediným) inspiračních zdrojů jeho tvorby. Právě s tímto městem je spojen Grigorjevových cyklus „Intimité“, na němž pracoval v letech 1915 až 1918 a v němž zobrazil prostředí pařížské bohémy, šantánů, kabaretů, cirkusů a polosvěta.

Jakkoli je dílo kosmopolitního Grigorjeva, který po definitivním odchodu z Ruska v roce 1919 působil a vystavoval na mnoha místech jak v Evropě, tak v Jižní i Severní Americe, výrazově i tematicky široce rozkročené – v jeho tvorbě se propojuje neoklasicistní, expresionistická a kubistická inspirace se svěbytnou groteskní stylizací –, malíř zůstával po celý život věrný ruské výtvarné tradici,³ kterou osobitě obohatil, rozvíjel a pozvedl na světovou, univerzální úroveň.⁴ Mezinárodní věhlas získal cyklem

¹ Императорское Строгановское Центральное художественно-промышленное училище.

² Императорская Академия художеств.

³ Za její základ – podle vlastních slov – považoval „starý a veliký ikonopis“.

⁴ Obráceně lze spolu s J. Čapkem říct, že Grigorjev vzory a inspirace původně neruské (Gauguin, Gogh, Derain, Picasso a další) přetvářel „do výrazu velmi ruský raženého“. Jak Čapek v *Lidových novinách* v článku o Grigorjevově výstavě v Máněsu napsal: „Překrývají se tu tedy dvě velmi zdůrazňované tendence navzájem, sloučeny dosti pohotově a harmonicky a přece ustavičně v boji.“ Viz *Lidové noviny* 34, 1926, č. 284, 6. 6., s. 7.

„Raseja“ (Paceň), na němž pracoval ještě před emigrací z Ruska a který rozvíjel i později v exilu (v rámci série „Tváře Ruska“, jež vznikala v letech 1921–1924). V nich vyobrazil svět ruského venkova a ruských rolníků natolik nekonvenčně, syrově a netradičně, beze vší idylizace a idealizace, že když byla „Raseja“ poprvé veřejnosti představena,¹ vyvolala – vedle nadšeného ohlasu – i ostré negativní reakce u řady v Rusku i v exilu žijících kritiků.

Grigorjev se stal jedním z nejspěšnějších a nejosobitějších umělců ruské diaspory. Byl dobře známý i milovníkům malířství v meziválečném Československu. Pražské veřejnosti se poprvé představil samostatnou výstavou v Mánesu v roce 1926,² kterou pořádaly Spolek výtvarných umělců Mánes a exilový spolek Russkij očag a na níž bylo představeno čtyřicet Grigorjevových obrazů a stejný počet kreseb, mezi nimi i několik děl z cyklu „Raseja“, portrétů umělců a obrazů z cest po Francii (především z Bretaně) a dalších evropských i mimoevropských zemí. O šest let později³ bylo dvacet jeho pláten prezentováno v rámci výstavy skupiny slovanských umělců pořádané mezinárodním uměleckým spolkem „Skythové“ ve výstavní síni Francouzského institutu Arnošta Denise ve Štěpánské ulici v Praze.⁴ Zde byla vystavena i jedna z jeho vůbec nejvýznamnějších maleb, monumentální sedmidílný polyptych *Tváře světa* (1920–1931), který od Grigorjeva z podnětu prezidenta Masaryka odkoupil československý stát a který se nachází ve sbírce Národní galerie v Praze. V době konání výstavy byl Grigorjev na návštěvě Československa, kam přijel mimo jiné proto, aby vytvořil dnes neznámý Masarykův portrét.

Josef Richard Marek v komentáři k výstavě v roce 1932 v *Národních listech* napsal, že „Grigorjev objevil sobě i světu tvář Ruska. Ne čechovovsky oblomovskou, nýbrž zemitě mystickou tvář, jak ji modeloval Dostojevskij nebo Blok. [...] Grigorjev nosí po světě své Rusko všude s sebou“.⁵

¹ Na výstavách sdružení „Svět umění“ v letech 1917 a 1918 a na výstavě Stroganovovy uměleckoprůmyslové školy v roce 1919, nově přejmenované na „Первые Свободные государственные художественные мастерские“.

² Výstava se konala od 29. května do 20. června.

³ Od 13. března do 10. dubna 1932.

⁴ Vedle *Tváří světa* se zde objevily též *Tváře Ruska*, čtyři obrazy ze Santiaga de Chile, portréty S. Rachmaninova, několik děl z cyklu „Raseja“ a další plátna.

⁵ Marek, Josef Richard: Skythové, *Národní listy* 72, 1932, č. 93, 3. 4., s. 10.

Cizinec (autoportrét, 1916)

Grigorjev na karamazovském cyklu pracoval v letech 1916 až 1932. Vystaven byl v roce 1933 v Marie Sterner Galleries v New Yorku. Tvoří jej 58 kvaší, akvarelů a kreseb. Hlavní část představují kvaše, které Grigorjev hodlal uveřejnit v ilustrovaném vydání Dostojevského románu. Projekt ovšem nebyl nikdy realizován.

Po vystavení v roce 1933 byl cyklus zakoupen soukromým sběratelem a široké veřejnosti zůstal prakticky neznámý. V roce 2007 jej tehdejší majitel nabídl k prodeji prostřednictvím aukční síně Sotheby's. Cyklus byl vydražen za 1 496 000 amerických dolarů a od té doby se opět nachází v soukromé, veřejnosti nepřístupné sbírce.

Naše vydání obsahuje celou karamazovskou sérii, jakož i několik dalších prací, které jsou s ní tematicky spřízněné: jde o vesměs o ruské náměty z cyklů „Raseja“ a „Tváře Ruska“.

Následující obrazy nejsou součástí karamazovské série:

- Tváře Ruska*, 1921 (s. 10–11)
- Ruská dívka*, 1932 (s. 206–207)
- Muž s kudrnatými vlasy*, třicátá léta 20. století (s. 330 nahoře)
- Rolníci na poli*, 1920 (s. 330 dole)
- Stařena v šátku*, třicátá léta 20. století (s. 331 nahoře)
- Stařena v bílém šátku*, třicátá léta 20. století (s. 331 dole)
- Mnich*, 1922 (s. 385)
- Pastevec*, 1920, (s. 421)
- Ruská svatba*, třicátá léta 20. století (s. 451)
- Portrét rolníka*, kolem roku 1920 (s. 473)
- Stařec z Oloňce*, 1918, cyklus „Raseja“ (s. 515)
- Raseja*, 1917, cyklus „Raseja“ (632–633)
- Tváře Ruska*, 1923 (s. 697 dole)
- Vesnice*, 1918, cyklus „Raseja“ (s. 923 dole)
- Ruská rolnice*, 1923, cyklus „Tváře Ruska“, (s. 923 nahoře)
- Země rolníků*, 1917, cyklus „Raseja“ (s. 924–925)
- Tváře světa*, 1920–1931, (s. 960–961)

Obraz vpravo: Světový ohlas si Grigorjev získal jako portrétista. K jeho vůbec nejznámějším obrazům patří portréty Mejercholda, Chlebnikova, Rachmaninova, Rericha, Skrjabina, Šaljapina nebo Gorkého. Na obrazu vpravo portrét Sergeje Rachmaninova z roku 1930.

Obraz na dvoustraně 952–953: *Autopotrét* (pozdní dvacátá léta 20. století).
Na následující dvoustraně: *Tváře světa* (1920–1931).

f) O pánech a služích a zda je možno, aby páni a sluhové se stali v duchu bratry	392
g) O modlitbě, o lásce a o styku s jinými světy	396
h) Může být člověk soudcem svého bližního? O víře až do konce	398
i) O pekle a pekelném ohni, mystická úvaha	400

DÍL TŘETÍ

KNIHA SEDMÁ: ALJOŠA 409

I. Hnilobný zápach	411
II. Taková chvílka	423
III. Cibulka	430
IV. Kána Galilejská	449

KNIHA OSMÁ: MÍŤA 455

I. Kuzma Samsonov	457
II. Chlupatý	467
III. Zlaté doly	474
IV. Ve tmě	485
V. Náhlé rozhodnutí	492
VI. Já taky jedu!	507
VII. Bývalý a nesporný	518
VIII. Spoušť	538

KNIHA DEVÁTÁ: PŘÍPRAVNÉ VYŠETŘOVÁNÍ 559

I. Začátek kariéry pana Perchotina	561
II. Poplach	567
III. Křížová cesta duše. Zastavení první	573
IV. Zastavení druhé	581
V. Zastavení třetí	588
VI. Prokurátor Mítu chytil	601
VII. Mítovo velké tajemství. Vypískán	608
VIII. Výpovědi svědků. Děcko	619

IX. Mítu odvedli	628
------------------	-----

DÍL ČTVRTÝ

KNIHA DESÁTÁ: CHLAPCI 637

I. Kolja Krasotkin	639
II. Drobotina	646
III. Školák	651
IV. Žučka	659
V. U Iljušova lůžka	668
VI. Raná zralost	686
VII. Iljuša	693

KNIHA JEDENÁCTÁ: BRATR IVAN FJODORoviČ 699

I. U Grušeňky	701
II. Bolavá nožka	710
III. Běsík	719
IV. Hymnus a tajemství	728
V. Ty ne, ty ne!	740
VI. První setkání se Smerďakovem	742
VII. Druhá návštěva u Smerďakova	759
VIII. Třetí a poslední setkání se Smerďakovem	770
IX. Čert. Ivanova noční můra	787
X. „To on říkal“	807

KNIHA DVANÁCTÁ: JUSTIČNÍ OMYL 813

I. Osudný den	815
II. Nebezpeční svědkové	821
III. Lékařské posudky a libra ořechů	832
IV. Na Mítu se usměje štěstí	837
V. Náhlá katastrofa	849
VI. Prokurátovova řeč. Charakteristika	860
VII. Historický přehled	869

VIII. Traktát o Smerďakovovi	874
IX. Plnou parou do psychologie. Uhánějící trojka. Závěr prokurátorovy řeči	883
X. Obhájcová řeč. Hůl má dva konce	893
XI. Peníze nebyly. Loupež nebyla	897
XII. Nebyla ani vražda	903
XIII. Prznitel myšlenky	910
XIV. Mužičkové se nedali	917
EPILOG	927
I. Plány na Míťovu záchranu	929
II. Na chvíli se lež stala pravdou	934
III. Iljušečkův pohřeb. Řeč u kamene	941
Boris Grigorjev	955

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Bratři Karamazovovi

Z ruského originálu *Братья Карамазовы*,
vydaného nakladatelstvím GICHL v Moskvě roku 1958,
přeložil Prokop Voskovec.
Ilustrace Boris Grigorjev

Vydalo nakladatelství Rybka Publishers, Karmelitská 16,
v zimě Praze roku 2021.
www.rybkapub.cz